

Indholdsfortegnelse

English Abstract	3
1. Problemfelt	5
1.2 Problemformulering:	9
1.3 Præcisering af problemformulering	9
2.1 Udviklingen i sanktionsreglerne på kontanthjælpsområdet	19
2.2 Rationaler i beskæftigelsespolitikken	25
3. Metode	27
3.1 Interview	27
Rekruttering af deltagere	27
Udarbejdelse af interviewguide	30
Interviewstil	30
Transskription	31
3.2 Kodning af interviews – inspiration fra Grounded Theory	31
3.3 Lidt om kausalitet	35
3.4 Analysemetode	35
3.5 Kvalitet	36
4. Videnskabsteoretisk inspiration	37
4.1 Fænomenologien	37
Livsverden	38
4.2 Et lille men	38
Konsekvensen	42
4.3 Formålet med fænomenologisk inspirerede undersøgelser	42
John	44
Debbie	44
Søren	45
Dorte	46
Martin	46
Idun	47
6. Analysedel 1: Forværring af situationen	48
6.1 Opsummering	58
7. Analysedel 2: Forholdet til systemet	59
7.1 Opsummering	65
8. Analysedel 3: Teoretisk informeret analyse	66
8.1 Governmentality – risiko som styringsrationale	67
8.2 Beck: ulige risikofordeling i risikosamfundet	73
8.3 Douglas: risiko som kultur	75
8.4 Risiko eller realitet og konsekvens?	78
9. Konklusion	80
9.1 Diskussion af metode og konklusioner	82
Efterord	84
Årsagen til fraværet	84
Forståelse for den enkeltes situation	84
Fred og ro til behandling	85

Litteraturliste

86

Bilag 1: Opslag

Fejl! Bogmærke er ikke defineret.

Bilag 2: Interviewguide

Fejl! Bogmærke er ikke defineret.

English Abstract

This master's thesis' point of departure is the consequences of financial sanctions imposed on cash benefits recipients categorized as not ready for the labour market. The purpose is to investigate how the sanctioned cash benefits recipients with problems besides unemployment perceive and experience the consequences of these financial sanctions.

The study is based on 6 qualitative interviews with 6 cash benefits recipients affected by financial sanctions and with problems in addition to the fact that they are unemployed. They have varying health problems and social problems. Due to the focus on the recipients's points of view and their perception of and experience with the consequences of financial sanctions, the thesis is drawing on a phenomenological approach with the aim to study how the phenomenon is experienced from a first-person perspective without theoretical presumptions in hand.

The coding of the interviews is inspired by the Grounded Theory-principles of open coding and leads to two categories. These will form the basis of analysis part 1 and 2. The third and last analysis in the thesis is a teoretically informed analysis of financial sanctions in a risk perspective and includes parts of Ulrich Beck's theory of risk society, the governmentality theory on risk control and finally Mary Douglas' cultural theory of risk.

The thesis concludes that the interviewed cash benefits recipients experience that the imposed financial sanctions worsen both their financial and emotional situation, and to a greater or lesser extent they feel discouraged, which makes it harder for them to try to improve their life situation. The thesis also concludes that the imposed sanctions seem to evoke a perception of the employment system as being disciplining and punishing. Some of the interviewed cash benefits recipients feel humiliated by the system when financial sanctions are imposed upon them. These findings are put into perspective by the above-mentioned risk aspects. The governmentality approach perceives risk as a governing technology. The objective is to regulate individual conduct, but the desired behaviour does not seem to be present among the interviewed cash benefit recipients. Parts of Ulrich Beck's theory of risk society puts the experienced worsening of the situation after an

imposed financial sanction in perspective. Risks accumulate at the bottom of the social hierarchy and the consequences are difficult to escape. Beck refers to this process as 'the poverty trap'. Mary Douglas' cultural theory of risk can put the humiliation that some of the recipients feel into perspective in the sense that the recipients are being blamed for being unemployed. The unemployment is a breach of the symbolic order prescribed in classificatory systems.

1. Problemfelt

Emnet for dette speciale er økonomiske sanktioner over for kontanthjælpsmodtagere og fokus vil være på de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere, dvs. de kontanthjælpsmodtagere, der befinder sig længst fra arbejdsmarkedet og som har andre problemer udover ledighed. Emnet er valgt ud fra en interesse for beskæftigelsespolitikens udvikling og dens udbredelse i forhold til socialpolitikken og for, hvordan beskæftigelsespolitikken udmøntes i beskæftigelsessystemet og konsekvenserne heraf.

Men emnet er også, måske fremfor alt, valgt som følge af dets højaktuelle og relevante karakter. Danmark er blandt meget andet karakteriseret ved en kultur præget af en stærk arbejdsetik og en udbredt arbejdsnorm, hvor normen netop er at arbejde uden umiddelbart at forestille sig noget. Dette fremgår af undersøgelser, der viser en høj såkaldt "employment commitment", der henviser til ikke-økonomiske incitamentter til at arbejde. Endvidere henvises til en protestantisk arbejdsetik i de protestantiske lande i Nordeuropa, hvortil Danmark hører (Clement & Goul Andersen, 2006:25,42,88,94). Danmark er ligeledes karakteriseret ved at relativt stort antal offentligt forsørgede, om end antallet er faldende. I tredje kvartal 2015 var der ca. 750.000 fuldtidsmodtagere af offentlig forsørgelse undtaget SU-modtagere, mens modtagere af barseldagpenge, efterløn og førtidspension er inkluderet (Danmarks Statistik). Ved udgangen af tredje kvartal 2015 modtog ca. 170.000 mennesker kontanthjælpsydelse (Danmarks Statistik).

Antallet af personer, der modtager offentlig forsørgelse og spørgsmålet om, hvordan vi som samfund får flere af disse mennesker ind på arbejdsmarkedet, fylder ganske meget i den offentlige debat, og synes at være et konstant emne på den politiske dagsorden. De seneste års vedtagne reformer på kontanthjælpsområdet og på dagpengeområdet har haft til formål at adressere disse udfordringer ved at øge arbejdsudbuddet og skabe incitamentter til at arbejde (Finansministeriet, 2010; Beskæftigelsesministeriet, 2013; Beskæftigelsesministeriet, 2015). Heri ligger en individualiseret forståelse af ledighed og et syn på ledighed som et fænomen, der ikke primært er konjunkturafhængigt, men som et udtryk for fejlagtige økonomiske incitamentsstrukturer i systemet og mangel på individuel motivation (Jørgensen, 2008; Larsen & Goul Andersen, 2009; Cevea, 2014). I udsagnet

”det skal kunne betale sig at arbejde”, som var et af Venstres valgslogans under valgkampen op til folketingsvalget i juni 2015 (Venstre, 29. maj 2015), ligger ligeledes en implicit antagelse om, at en del af årsagen til ledighed skal findes i uhensigtsmæssige incitamentsstrukturer. Sloganet genfindes endvidere i aftalen om kontanthjælp fra 2015, der bærer titlen ”Aftale om et kontanthjælpssystem hvor det kan betale sig at arbejde – Jobreform fase 1” (Beskæftigelsesministeriet, 2015).

Udover debatten om incitamentsproblemer ses endvidere en debat præget af mistro til de ledige og skærpede krav til de ledige og en heraf følgende kontrol. Som et eksempel på dette kan nævnes den daværende beskæftigelsesminister Mette Frederiksen og daværende socialminister Karen Hækkerup, der i slutningen af 2011 igangsatte en debat om rettigheder og pligter og krævementalitet i det danske velfærdssamfund. Det blev bl.a. pointeret, at særligt unge kontanthjælpsmodtagere skal arbejde for kontanthjælpen, og at der fokuseres for meget på, hvad man kan få, og for lidt på eget ansvar over for fællesskabet (DR Nyheder, 03.12.11; Politiken, 30.11.11). Skærpede krav til kontanthjælpsmodtagerne til gengæld for kontanthjælpen ses i kontanthjælpsreformen fra 2013, hvor fokus især er på, at kontanthjælpen ikke skal være en passiv ydelse, men at der skal arbejdes eller tages en uddannelse til gengæld herfor.

Den samfundsøkonomiske problemstilling med et stort antal borgere, der modtager offentlig forsørgelse, og en forståelse af ledighed som et incitaments- og motivationsproblem sætter sig igennem i beskæftigelsespolitikken ved brugen af økonomiske incitament og en øget kontrol af den ledige. Siden 1990-erne har økonomiske incitament været et tiltagende element i arbejdsmarkedspolitikken og senere i beskæftigelsespolitikken, og ”noget for noget”-tankegangen og at ”du skal yde for at nyde” har fået en mere fremtrædende rolle i politikken. Særligt i de seneste 15 år synes opfattelsen af ledighed som selvvalgt og en udvidet brug af økonomiske incitament i form af sanktioner og en heraf følgende kontrol at være indbygget i politikken (Jørgensen, 2008:16). Dette ses senest i kontanthjælpsaftalen fra 2015 som nævnt ovenfor.

Disse beskæftigelsespolitiske værktøjer læner sig op ad antagelsen om mennesket som et økonomisk rationelt handlede væsen, som vil reagere på økonomiske incitament. Denne

aktøropfattelse findes i rational choice-teorien, der anser aktøren som nyttekalkulerende. Aktøren vil altid rationelt forsøge at maksimere sine egne interesser. Handlinger er i dette perspektiv frie og aktøren kan dermed frit vælge ud fra sine præferencer og dermed få størst mulig nytte (Kaspersen & Blok, 2011:83). Når mennesker stilles overfor flere valgmuligheder i forhold til, hvordan de kan handle, vil de som regel vælge det alternativ, der, deres præferencer taget i betragtning, vil føre til det bedste overordnede resultat (Hagen, 2013:251). Ud fra dette perspektiv vil den enkelte vælge at være arbejdsløs, når og hvis det bibringer størst mulig nytte for vedkommende. Adfærden kan ændres ved hjælp af økonomiske incitamenter, der gør arbejdsløsheden til en mindre gunstig økonomisk situation i forhold til at være i beskæftigelse. Økonomiske sanktioner og trusler herom skal tilskynde den ledige til at udvise den ønskede beskæftigelsesrettede adfærd. Den ledige vil som følge af den her gældende aktøropfattelse reagere på det økonomiske incitament, som sanktionen og sanktionstruslen er et udtryk for, og udvise den ønskede adfærd, hvis incitamentet er stort nok for vedkommende. Brugen af sanktioner kan endvidere ses som en del af en samlet beskæftigelsespolitik, hvis formål udover at få ledige i arbejde, også er, at opretholde arbejdetikken for den arbejdende del af befolkningen (Jørgensen, 2008:18; Ejrnæs, 2011:314).

Antallet af tildelte sanktioner og den procentuelle andel af sanktionerede kontanthjælpsmodtagere er steget markant fra 2006 til 2013, mens tallene fra 2014 viser et fald på trods af et nogenlunde konstant antal kontanthjælpsmodtagere (Jobindsats). Årsagen til dette fald skal sandsynligvis findes i ændringen af kategoriseringen af kontanthjælpsmodtagere som følge af kontanthjælpsreformen fra 2013. Unge under 30 år uden erhvervskompetencegivende uddannelse, og som vurderes i stand til at tage en uddannelse, kategoriseres nu som værende uddannelsesparate (Beskæftigelsesministeriet, 2013). Kontanthjælpen for denne gruppe erstattes af uddannelseshjælp på SU-niveau, hvilket altså vil sige, at der er tale om en i forvejen forud for eventuel sanktion noget lavere ydelse. Samtidig har rådighedskravene for de uddannelsesparate og for de, der har brug for en uddannelsesafklarende indsats ændret karakter, hvorfor nogle sanktionstyper ikke anvendes overfor denne gruppe. Derudover skal kommunerne have udtømt alle rimelige muligheder for at komme i kontakt med vedkommende med henblik på en vurdering af årsagen til fraværet forud for økonomisk

sanktion af aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere, dvs. ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere (LOV nr. 895 af 04/07/2013).

Økonomiske sanktioner er dog stadig et anvendt redskab i beskæftigelsesindsatsen. I 2014 blev der tildelt 98.205 sanktioner på kontanthjælps- og uddannelseshjælpsområdet, hvoraf ca. en tredjedel af disse sanktioner er tildelt ikke-arbejdsmarkedsparete og ikke-uddannelsesparate (Jobindsats). Der er tale om antal sanktioner og ikke antal sanktonerede ydelsesmodtagere. Kvantitative undersøgelser af virkningerne af økonomiske incitamentter på beskæftigelsesområdet, herunder sanktioner, viser da også, at disse værktøjer har en adfærdsmæssig effekt overfor de ressourcestærke ledige, hvorimod effekten er tvivlsom i forhold til svage ledige (Clement & Goul Andersen, 2006).

Ærindet i dette speciale er ikke at undersøge den kvantitative effekt af økonomiske sanktioner. Ærindet er derimod at komme tæt på de sanktonerede ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere og deres perspektiv på og oplevelser af konsekvenserne af de økonomiske sanktioner. Logikken bag brugen af de økonomiske sanktioner er som tidligere beskrevet, at færre økonomiske ressourcer vil medføre en adfærdændring i en mere beskæftigelsesrettet retning. Målet er at styre den lediges adfærd i en, fra beskæftigelsesystemets synspunkt, mere fornuftig retning ved at tildele begrænsede midler. Det er derfor væsentlig at spørge, hvordan de, der sanktoneres, rent faktisk oplever dette. Målgruppen "ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere" er valgt af to årsager. For det første er den eksisterende forskning vedrørende økonomiske sanktioner primært koncentreret om dagpengemodtagere og ressourcestærke kontanthjælpsmodtagere. For det andet synes en økonomisk sanktion at være en særligt indgribende foranstaltning i forhold til gruppen af ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, da disse netop er karakteriserede ved at have andre problemer ud over ledighed og som følge af disse problemer, ofte af social og helbredsmæssig karakter, ikke umiddelbart er i stand til at påtage sig et arbejde. De befinder sig i en i forvejen udsat position og har i forvejen begrænsede økonomiske ressourcer (Sieling, 2012).

Denne undersøgelse vil være af kvalitativ karakter. Der er tale om en kvalitativ interviewundersøgelse, hvor de økonomiske sanktioner vil blive behandlet ud fra kontanthjælpsmodtagernes perspektiv. Følgende spørgsmål ønskes undersøgt:

1.2 Problemformulering:

"Hvordan opleves konsekvenserne af de økonomiske sanktioner af de sanktionerede ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere?"

1.3 Præcisering af problemformulering

Formuleringen "de sanktionerede ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere" refererer til interviewdeltagere i specialets undersøgelse. Der er tale om ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere, der er berørte af økonomiske sanktioner. Det er disse kontanthjælpsmodtageres oplevelser af konsekvenserne af økonomiske sanktioner, der ønskes undersøgt. Fokus er på deres *oplevelser* af konsekvenserne for dem, og ikke på kvantitativt målbare effekter af økonomiske sanktioner, som eksempelvis økonomiske forhold, afgang fra offentlig forsørgelse eller arbejdsmarkedstilknytning.

Betegnelsen "ikke-arbejdsmarkedsparat" er ikke at finde i den nuværende beskæftigelseslovgivning. Kategorien "aktivitetsparat" indført med kontanthjælpsreformen fra 2013 anvendes i beskæftigessystemet om denne gruppe, og dækker over kontanthjælps- og uddannelseshjælpsmodtagere, som ikke umiddelbart har de nødvendige forudsætninger for at påbegynde et uddannelsesforløb, eller som ikke har forudsætningerne for at arbejde pga. komplekse problemer, dvs. problemer ud over ledigheden. Betegnelsen "ikke-arbejdsmarkedsparat" er valgt i specialet, da disse kontanthjælpsmodtagere netop er karakteriserede ved ikke at være parate til at tage et arbejde. De har problemer ud over ledighed, ofte af social og helbredsmæssig karakter. Når betegnelsen "ikke-arbejdsmarkedsparat kontanthjælpsmodtager" anvendes i specialet, menes derfor en kontanthjælpsmodtager, der ikke umiddelbart er klar til at påtage sig et ordinært arbejde og som har problemer ud over ledighed.

1.4 Specialets opbygning og fremgangsmåde

Efter problemfeltet og denne beskrivelse af specialets opbygning og fremgangsmåde følger kapitel 2, hvor der redegøres for relevante dele af den eksisterende forskning om økonomiske sanktioner over for ledige. Derudover beskrives udviklingen i sanktionsreglerne i beskæftigelseslovgivning siden 1990 og der redegøres kort for rationaler og problemforståelser i beskæftigelsespolitikken. Formålet med dette kapitel er at præsentere specialets vidensfelt og kontekst.

Kapitel 3 redegør for den metodologiske tilgang til indsamlingen og analysen af empirien. I forlængelse heraf følger i kapitel 4 en eksplicitering af undersøgelsens videnskabsteoretiske inspiration. Ærindet med disse to kapitler er at forsøge at gøre undersøgelsen så gennemskuelig som muligt for læseren.

I kapitel 5 præsenteres interviewdeltagerne. Der redegøres for deres baggrund og nuværende situation for at gøre læseren bekendt med interviewpersonerne inden analysen.

Kapitel 6 indeholder analysedel 1, hvor interviewkodningens første kategori og dennes underkategorier danner udgangspunkt for analysen. Kodningens anden kategori og dennes underkategorier danner ligeledes udgangspunkt for analysedel 2 i kapitel 7. Ambitionen i analysedel 1 og 2 er at lade kontanthjælpsmodtagernes perspektiv komme til udtryk i kategoriseret og kondenseret form, hvorfor der ikke er en teoretisk ramme om disse analyser. Eksisterende forskning på området inddrages for at underbygge argumentationen.

Kapitel 8 indeholder analysedel 3, som er en teoretisk informeret analyse. I denne analyse redegøres for de anvendte teorier og det analyseres, hvorledes disse teorier kan perspektivere interviewpersonernes oplevelser. Det tages her udgangspunkt i teorierne til forskel fra de to første analysedele, som er karakteriserede ved en induktiv teoriløs tilgang.

Jeg er klar over, at jeg med ovenstående fremgangsmåde bryder med den klassiske model for projektrapporter, hvor den anvendte teori almindeligvis præsenteres før

analysen. Dette valg er ikke truffet for at gøre læseren utryk. Valget er truffet som følge af en ambition om at lade interviewpersonerne tale og tage udgangspunkt i deres perspektiv og dermed gå induktivt og teoriløst til værks forud for analysedel 3, hvor interviewpersonernes oplevelser perspektiveres teoretisk.

I kapitel 9 konkluderes i forhold til undersøgelsens problemformulering. Dette kapitel vil også indeholde en diskussion af undersøgelsens metode og konklusionernes rækkevidde. Herefter følger et efterord indeholdende de interviewede kontanthjælpsmodtagernes ønsker til systemet. Dette emne er placeret i efterordet, da det rækker ud over undersøgelsens problemformulering, men er dog stadig interessant, da det kan anskues som de interviewedes ønsker til det fremtidige sociale arbejde.

2. Forskning om økonomiske sanktioner over for ledige

I dette kapitel præsenteres dele af den eksisterende forskning om effekter og konsekvenser af økonomiske sanktioner over for ledige. Redegørelsen har et bredt sigte forstået på den måde, at der ikke kun fokuseres på forskningen i forhold til ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere. Der fokuseres bredt på forskningen i forhold til alle grupper af ledige, både fordi antallet af studier af ikke-arbejdsmarkedsparate ledige er sparsomt, og fordi der ønskes en bred indføring i forskningen om økonomiske sanktioner.

Alle studier på området er selvsagt ikke omtalt i redegørelsen. Studierne er udvalgt, da de enten anses som de mest toneangivende på området, er de nyeste på området, og fordi forskellige grupper af ledige er repræsenterede i de forskellige studier. Endvidere tages den danske kontekst i betragtning, hvorfor de fleste af de studier, der henvises til, er danske. De fleste studier på området er kvantitative, hvilket redegørelsen bærer præg af.

Michael Svarer, økonom fra Aarhus Universitet, har undersøgt effekten af økonomiske sanktioner over for dagpengemodtagere. Data består af alle danske dagpengemodtagere over 25 år, der påbegyndte en dagpengeperiode fra januar 2003 – november 2005. Disse følges indtil de forlader dagpengesystemet eller til undersøgelsesperiodens udløb. Det er overgangen fra offentlig forsørgelse til selvforsørgelse som følge af pålagt sanktion, der undersøges, og ikke hvorvidt der er tale om beskæftigelse, når dagpengesystemet forlades. Der er publiceret 2 artikler baseret på ovenstående data (Svarer, 2007; Svarer, 2011). Svarer konkluderer i 2007, at "exit rate" stiger med mere end 50% i de tilfælde, hvor der sanktioneres, i forhold til de tilfælde, hvor der ikke sanktioneres. I artiklen fra 2011 konkluderes, at denne exit rate stiger med 100% som følge af sanktion (Svarer, 2011). I begge artikler indikeres, at selv moderate økonomiske sanktioner med et fradrag i dagpengeydelsen på 2-3 dage, har en relativt stor adfærdsmæssig effekt på de sanktionerede dagpengemodtagere. I artiklen fra 2007 konkluderes endvidere, at sanktionseffekten stiger ved større fradrag i dagpengeydelsen (Svarer, 2007).

I et hollandsk studie publiceret i 2004 undersøges økonomiske sanktionernes effekt på arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtageres overgang fra kontanthjælp til

beskæftigelse (van den Berg m.fl., 2004). Studiet er baseret på registerdata fra Rotterdam i perioden 1994-1996 og omfatter arbejdsmarkedsparete ikke-forsikrede ledige med arbejdserfaring, som blev ledige i 1994 og dermed begyndte at modtage offentlig forsørgelse (van den Berg m.fl., 2004). Undersøgelsen viser, at økonomiske sanktioner havde en signifikant beskæftigelsesmæssig effekt i forhold til den undersøgte gruppe. Ca. dobbelt så mange af disse ledige, der sanktioneres, kommer i beskæftigelse i forhold den gruppe af disse ledige, der ikke er blevet sanktioneret. Det konkluderes derudover, at når den ledige sanktioneres økonomisk tidligt i ledighedsperioden, er risikoen for langtidsledighed mindre, og det ser ud til, at den tidsmæssige effekt af en økonomisk sanktion rækker udover selve sanktionsperioden (van den Berg m.fl., 2004).

I et schweizisk studie undersøges effekten af truslen om økonomisk sanktion (ex-anteeffekten) og effekten af realiserede sanktioner i forhold til varigheden af og lønniveau i efterfølgende beskæftigelse. (Arni m.fl., 2013). Data er hentet fra det schweiziske dagpengesystem og vedrører arbejdsmarkedstilknytning og lønindkomst. Der er tale om personer mellem 30-55 år med arbejdsmarkedserfaring, som er begyndt at modtage dagpenge i perioden august 1998 – juli 1999. Som ovenfor beskrevne undersøgelser, viser denne undersøgelse også, at exit rate stiger som følge af økonomisk sanktion. Men ifølge denne undersøgelse ses også en signifikant reduktion i lønindkomst efter ledighedsperiodens ophør for de ledige, der er blevet økonomisk sanktionerede, når der sammenlignes med lønindkomsten i efterfølgende beskæftigelse for de ikke-sanktionerede. Endvidere viser studiet, at sanktionerede ledige, der opnår beskæftigelse efter en økonomisk sanktion, bliver hurtige ledige igen sammenlignet med de ikke-sanktionerede (Arni m.fl., 2013). Den del af undersøgelsen, der beskæftiger sig med trusselseffekten af økonomiske sanktioner, viser, at de ledige, der trues med sanktion, hurtigere opnår beskæftigelse, end de ledige, der ikke trues hermed. Der er dog tale om mindre stabil beskæftigelse med en lavere løn sammenlignet med ledige, der ikke har stået over for en sanktionstrussel (Arni m.fl., 2013).

Disse fund understøttes af en undersøgelse baseret på svenske registerdata publiceret i 2014 (van den Berg & Vikström, 2014). Studiet angår forsikrede ledige og viser i tråd med andre studier af emnet, at overgangen fra offentlig forsørgelse til beskæftigelse stiger

signifikant som følge af sanktion. Men resultaterne af dette studie indikerer også, at sanktionerede ledige oftere accepterer job med lavere løn pr. time, færre arbejdstimer pr. uge og job på et lavere niveau end før deres ledighedsperiode og et medfølgende tab af kvalifikationer. Ifølge forfatterne medfører dette et velfærdstab for en del af de sanktionerede (van den Berg & Vikström, 2014:330).

Alle ovenstående studier viser, at økonomiske sanktioner har en signifikant effekt på overgangen fra arbejdsløshed til beskæftigelse, når det gælder dagpengemodtagere og arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere med arbejdsmarkedserfaring. Men spørgsmålet er, hvorvidt effekten også er gældende, når kontanthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed sanktioneres økonomisk. Nedenstående adresserer netop dette spørgsmål.

I 2005 vedtages integrationsaftalen "Ny chance til alle" af den daværende regering. Målet med aftalen var at få kontanthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed og indvandrere, der modtager kontanthjælp, i arbejde eller i uddannelsen eller i andet aktivt tilbud (Regeringen, 2005). Aftalens mål blev evalueret af Rambøll i 2008 på vegne af Arbejdsmarkedsstyrelsen (Arbejdsmarkedsstyrelsen, 2008). I den følgende fremstilling inddrages kun evalueringen af effekten af anvendelsen af økonomiske sanktioner over for aftalens målgruppe. Evalueringens statistiske analyser viser, at i de kommuner, hvor brugen af økonomiske sanktioner overfor målgruppen øges, kommer færre i beskæftigelse i forhold til de øvrige kommuner. Evalueringen opfatter også casestudier, og disse giver et mere differenceret billede. Et par af kommunerne oplever, at økonomiske sanktioner kan have en motiverende effekt på målgruppen, når sanktioneringen anvendes som pædagogisk redskab. En del af de øvrige kommuner oplever ingen positiv adfærdsmæssig effekt af sanktionerne, men oplever derimod, at målgruppen ikke formår at reagere som ønsket på sanktioner på grund af manglende ressourcer og omfattende sociale problemer. Casestudierne indikerer endvidere, at de bedste beskæftigelsesmæssige resultater med den pågældende målgruppe opnås gennem en anerkendende og tillidsfuld relation mellem borger og sagsbehandler. Flere af kommunerne oplever, at økonomiske sanktioner harmonerer dårligt med en sådan relation (Arbejdsmarkedsstyrelsen, 2008).

I et amerikansk studie publiceret i 2004 undersøges gyldigheden af logikken bag brugen af økonomiske sanktioner over for ydelsesmodtagere, da brugen af dette redskab i beskæftigelsesindsatsen var stigende i USA (Hasenfeld, m.fl. 2004). I sanktionslogikken antages, at ydelsesmodtagere er i stand til at efterleve deres rådighedsforpligtelse, og rationelt vil vælge at gøre det, hvis økonomiske incitamer tilskynder hertil. Hvis forpligtelsen ikke overholdes, antages det at være et udtryk for et aktivt og velinformeret valg som følge af manglende motivation eller utilstrækkelige økonomiske incitamer. Der er her tale om en amerikansk kontekst, men sanktionslogikken kan overføres til en dansk beskæftigelsespolitik sammenhæng. Studiet er baseret på registerdata og surveys foretaget i Californien blandt ikke-forsikrede, ledige, enlige kvinder med børn. En del af disse kvinderne har problemer udover ledighed. Undersøgelsen finder, at sanktionslogikken ikke er gældende for de sanktionerede ledige i undersøgelsen, da disse ledige står overfor større barrierer i forhold til at efterleve rådighedsforpligtelserne, end tilfældet er med de ikke-sanktionerede ledige. De sanktionerede ledige i undersøgelsen er yngre, har uddannelse på lavere niveau, har ringere arbejdsmarkedserfaring, har flere børn, har dårligere adgang til transport, har oftere misbrugsproblemer og oplever oftere sygdom i familien, end tilfældet er blandt de ikke-sanktionerede. Noget tyder på, at de sanktionerede ledige oplever barrierer i forhold til at efterleve rådighedsforpligtelserne, og at den manglende efterlevelse ikke er et aktivt valg som følge af utilstrækkeligt incitament (Hasenfeld m.fl., 2004).

Caswell m.fl. har undersøgt brugen af økonomiske sanktioner overfor kontanthjælpsmodtagere i Danmark (Caswell m.fl., 2011). De undersøgte bl.a. effekten af økonomiske sanktioner på de sanktoneredes arbejdsmarkedstilknøtning. Data består af registerdata og interviews. Økonomiske sanktioner har ifølge undersøgelsen en effekt, idet de sanktonerede kontanthjælpsmodtagere i højere grad end de ikke-sanktonerede overgår fra kontanthjælp til selvforsørgelse. Der er altså en større exit rate. Men når der skelnes mellem, hvorvidt der er tale om lønnet beskæftigelse eller ulønnet selvforsørgelse viser undersøgelse, at mange af de sanktonerede kontanthjælpsmodtagere overgår til selvforsørgelse uden forsørgelsesgrundlag. Det vil altså sige, at der ikke er tale om beskæftigelse. Undersøgelsen viser derudover, at de sanktonerede i højere grad end de

ikke-sanktionerede vender tilbage til kontanthjælp som forsørgelsesgrundlag (Caswell m.fl., 2011).

I et studie publiceret i 2015 undersøges effekten af den såkaldte 300-timersregel på målgruppens overgang fra kontanthjælp til beskæftigelse. (Diop-Christensen, 2015). Intentionen bag denne regel er, at det skal kunne betale sig at arbejde for kvinder med indvandrerbaggrund. Mere end 90% af målgruppen har indvandrerbaggrund (Diop-Christensen, 2015). 300-timersreglen blev implementeret i 2006 og medfører, at ægtepar på kontanthjælp, som tilsammen har modtaget kontanthjælp i to år, mens de har været gift, hver især skal have 300-timers ordinær beskæftigelse indenfor en periode på to år for at bibeholde retten til kontanthjælp. Sanktionen for ikke at overholde reglen indebærer ophør af kontanthjælpen, indtil kravet er opfyldt. Reglen gælder dog ikke tilfælde, hvor ægtefællen vurderes ikke at kunne opnå beskæftigelse på det ordinær arbejdsmarked, herunder personer kategoriseret som tilhørende daværende matchgruppe 5 (Regeringen, 2005). Undersøgelsen fokuserer på gifte kvinder under 65 år med indvandrerbaggrund, som i 2006 havde modtaget kontanthjælp i de forgående 18 måneder. Resultaterne af undersøgelsen indikerer bl.a., at kun relativt få af de pågældende kvinder kom i beskæftigelse i mere end 3 måneder (Diop-Christensen, 2015). Men både truslen om sanktion og effektueret sanktion medfører ifølge undersøgelsen en stigning i overgangen fra kontanthjælp til beskæftigelsen for disse kvinder, om end der oftest er tale om korttidsbeskæftigelse. 300-timersreglen har dog haft størst effekt i de kommuner, hvor socialrådgiverne blev tildelt flere ressourcer til at yde omfattende støtte til målgruppen. Resultaterne indikerer, at vejledning, rådgivning og relevant aktivering og praktik er en forudsætning for at integrere marginaliserede kvinder med indvandrerbaggrund på arbejdsmarkedet. Denne ekstra støtte er ifølge undersøgelsen en væsentlig årsag til den stigning i overgangen til beskæftigelse, som 300-timersreglen medførte (Diop-Christensen, 2015).

I forskningsprojektet "Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag" har forskere fra Københavns Universitet, RUC, Aalborg Universitet og CASA undersøgt, hvad det betyder, hvordan det opleves, og hvordan der reageres på at leve på de laveste offentlige ydelser. Studierne viser bl.a., at en stor del af disse

personer på de laveste ydelser føler større modløshed og bliver mere opgivende fremfor mere tilskyndet til at søge arbejde, når deres ydelser nedsættes. En stor del har ikke ressourcerne til og især ikke helbredet til at reagere som tiltænkt på de økonomiske incitamenter indlejret i de lave ydelser. Kun et mindretal bliver mere tilskyndet til jobsøgning. Dette mindretal er bl.a. karakteriseret ved større arbejdsmarkedserfaring og bedre helbredstilstand, hvorfor det konkluderes, at økonomiske incitamenter virker overfor dem, der har mulighed for og ressourcerne til at reagere på dem (Ejrnæs m.fl., 2010). Resultaterne af forskningsprojektet viser endvidere, at den helbredsmæssige og psykiske tilstand påvirkes negativt hos de personer, der ikke kommer i beskæftigelse som følge af de økonomiske incitamenter og som fortsat lever på de nedsatte ydelser. De oplever endvidere økonomiske og sociale afsavn i hverdagen, og har, ofte pga. problemer udover ledighed, ikke ressourcer til at handle problemløsende på deres situation (Müller m.fl., 2010, Müller m.fl., 2015).

I et speciale fra 2012 fra Københavns Universitet undersøges blandt andet udsatte kontanthjælpsmodtageres oplevelser og erfaringer vedrørende økonomiske sanktioner. Udgangspunktet er en kritisk tilgang til anvendelsen af sanktioner over for denne i forvejen udsatte gruppe af kontanthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed (Sieling, 2012). Specialet konkluderer, at økonomiske sanktioner har alvorlige konsekvenser for disse kontanthjælpsmodtagere, hvis situation i nogle tilfælde forværres drastisk efter sanktionen. Vanskelighederne består bl.a. i problemer med at betale husleje og med at købe almindelige dagligvarer. Endvidere har sanktionerne negative psykiske og følelsesmæssige konsekvenser for de berørte, der bl.a. er med til at gøre det sværere at opnå beskæftigelse (Sieling, 2012).

Andre undersøgelser peger også på en negativ sideeffekt af økonomiske incitamenter, når disse forringer den lediges levevilkår, da økonomisk fattigdom kan skabe passivitet. Denne negative ressourceeffekt kan medføre social marginalisering, ringere motivation og handlekraft, som kan neutralisere eller overgå incitamenteffekten (Clement & Goul Andersen, 2006). Ovenstående undersøgelser indikerer, at økonomiske sanktioner har signifikant effekt i forhold til ressourcestærke ledige og disses overgang fra offentlig forsørgelse til beskæftigelse. Om end der for nogle af disse ledige er tale om et

velfærdstab i form af beskæftigelse karakteriseret ved en lavere løn og færre arbejdstimer pr. uge. Endvidere tyder det på, at effekten ikke gør sig gældende for de svage ledige.

2.1 Udviklingen i sanktionsreglerne på kontanthjælpsområdet

Formålet med dette kapitel er at redegøre for udviklingen i beskæftigelseslovgivningens sanktionsregler i forhold til kontanthjælpsmodtagere. Sigtet er at bibringe en forståelse for, i hvilken retning lovgivningen på området har bevæget sig i de seneste 25 år.

Redegørelsen starter ved ungdomsydelsens ikrafttrædelse i 1990, da der med denne indsats og dens senere udbredelse er tale om en nyskabelse i den danske beskæftigelsespolitik. Manglende efterlevelse af rådighedsforpligtelsen forbundet med at modtage kontanthjælp kan herfra sanktioneres for nogle grupper (Torfing, 2004:171-174; Caswell m. fl., 2011). Retten til forsørgelse afhænger nu for nogle grupper af opfyldelsen af aktiveringspligten, og er ikke en ubetinget ret som følge af medborgerskab. Dette "noget for noget"-princip udvides herefter til et generelt princip i beskæftigelsespolitikken (Torfing, 2004:176), og målgruppen for aktiveringspligten og den heraf følgende sanktionsmulighed udvides gradvist.

I 1990 indføres en ungdomsydelse for de 18-19 årige med et krav om deltagelse i aktivering, hvis de fortsat skal modtage kontanthjælp. Kravet gælder for de unge, som alene har ledighed som problem. Hvis dette krav ikke efterleves, kan dette sanktioneres ved ophør af ydelsen (LOV nr. 425 af 13/06/1990; VEJ nr. 133 af 04/07/1990). Denne ordning udvides i 1992 til at gælde alle unge under 25 år, som kun har ledighed som problem (LOV nr. 497 af 24/06/1992). Som beskrevet ovenfor er denne ordning en nyskabelse i beskæftigelseslovgivningen, da unge kontanthjælpsmodtagere nu kan sanktioneres, hvis de ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet.

I 1993 vedtages lov om kommunal aktivering, der træder i kraft 1. januar 1994. Med denne lov bliver aktivering af kontanthjælpsmodtagere over 25 år nu lovpligtigt for kommunerne. Kontanthjælpsmodtagere over 25 år, herunder både personer alene med ledighed som problem og personer med problemer udover ledighed, som har modtaget kontanthjælp i 12 måneder, har nu ret og pligt til at deltage i aktivering og kan sanktioneres, hvis dette ikke efterleves uden gyldig grund. Der kan sanktioneres enten ved nedsættelse eller ophør af kontanthjælpen. Unge kontanthjælpsmodtagere under 25 år med problemer udover

ledighed er undtaget aktiveringspligten (LOV nr. 498 af 30/06/1993; SKR nr. 19233 af 06/12/1993).

Ovenstående lovændringer er de første skridt i den gradvise indførelse af aktiveringspolitikken, også kaldet aktivlinjen (Møller & Larsen, 2011:17).

I 1998 afskaffes Lov om social bistand fra 1976 og Lov om kommunal aktivering fra 1994. Disse erstattes af Lov om aktiv socialpolitik, Lov om social service og Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. Lov om aktiv socialpolitik medfører en skærpelse af rådighedsreglerne, idet alle kontanthjælpsmodtagere nu har ret og pligt til at deltage i aktivering, og alle kan sanktioneres med nedsættelse af kontanthjælpen eller ophør af kontanthjælpen ved gentagne udeblivelser. Sanktionsreglerne fastholdes, og sanktionering af unge og voksne med andre problemer end ledighed er forbundet med et individuelt skøn (VEJ nr. 39 af 05/03/1998).

I 2001 skærpes rådigheds- og sanktionsreglerne igen for alle kontanthjælpsmodtagere. Gentagne og omfattende udeblivelser sanktioneres nu med ophør af kontanthjælp, og kontanthjælpsmodtagere uden andre problemer end ledighed har pligt til aktivt at søge arbejde. Der indføres ufravigelige sanktionsregler, såkaldt SKAL-lovgivning, hvor kommunerne overfor personer uden andre problemer end ledighed har ufravigelig pligt til at sanktionere udeblivelse fra aktivering. Der indføres endvidere en forhøjelse af det maksimale fradrag i kontanthjælpen ved udeblivelse for alle kontanthjælpsmodtagere. Rådighedsvurdering og sanktionering af personer med andre problemer udover ledighed er fortsat bundet med et individuelt skøn i den konkrete sag. Endvidere præciseres de gyldige grunde til ikke at lave op til rådighedsforpligtelsen, dvs. situationer hvor udeblivelse ikke sanktioneres (VEJ nr. 49 af 24/04/2001).

I 2002 vedtages reformen "Flere i arbejde". Med denne reform harmoniseres reglerne for kontanthjælpsmodtagere og dagpengemodtagere, og der fokuseres på den hurtigste vej til beskæftigelse. Sanktioner over for kontanthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed skal fortsat kun gives efter et forudgående skøn. Kontrollen med kommunernes administration og anvendelse af sanktionsreglerne skærpes. Reformen medfører også 500 kroners-nedsættelsen, kontanthjælpsloftet og ungenedsættelsen, der skal tilskynde unge

til at tage en uddannelse. Disse tiltag skal tilskynde særligt unge, ufaglærte og indvandrere til at komme i arbejde eller til at påbegynde uddannelse (Beskæftigelsesministeriet, 2002).

I 2005 vedtages integrationsaftalen "Ny chance til alle". I aftalen fokuseres særligt på kontanthjælpsmodtagere med andre problemer udover ledighed og på indvandrere på kontanthjælp. Alle kontanthjælpsmodtagere, herunder også personer med problemer udover ledighed, får nu som følge af "En ny chance til alle" ret og pligt til løbende aktivering, hvilket vil sige mindst et tilbud hvert år. Det er en skærpelse af aktiveringsreglerne for personer med andre problemer udover ledighed. Endvidere skærpes reglerne overfor sygemeldte kontanthjælpsmodtagere, idet der indføres en styrket opfølgning overfor denne gruppe. Den sygemeldtes forpligtelser præciseres både overfor den enkelte sygemeldte kontanthjælpsmodtager og overfor kommunen. Kontanthjælpen for alle sygemeldte kontanthjælpsmodtagere kan nu nedsættes med 1/3, hvis det vurderes, at de ikke deltager aktivt i at vende tilbage til arbejdsmarkedet. Der indføres endvidere en 300-timers regel, som skal bidrage til at styrke rådighedspligten og incitamentet for ægtepar på kontanthjælp til at arbejde (Caswell m.fl., 2011). Dette betyder, at hvis en ægtefælle indenfor en 2 års periode ikke har haft 300 timers ordinært arbejde, betragtes vedkommende som værende ikke reelt til rådighed for arbejdsmarkedet, hvorfor kontanthjælpen til vedkommende ophører og erstattes af et ægtefælletiltag til den anden ægtefælle (Regeringen, 2005). Tidligere var dette forbundet med et skøn i den konkrete sag. Som følge af "Ny chance til alle" er kommunerne nu forpligtet til at lade rådighedsvurderingen følge 300-timers reglen (Caswell m.fl., 2011).

I 2006 vedtages Velfærdsaftalen, som træder i kraft i januar 2007. Her skærpes rådigheds- og sanktionsreglerne igen, dog primært for arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere. Samtaleforløb og sanktioner i forbindelse med udeblivelse fra disse samtaler forenkles, og sanktion ved gentagne udeblivelser fra samtaler skærpes. (Velfærdsaftale, 2006).

Som følge af strukturreformen oprettes i 2007 de kommunale jobcentre, der skal varetage beskæftigelsesindsatsen for både dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere. Samtidig adskilles jobcentrene organisatorisk fra ydelseskontorerne i kommunerne

(Indenrigs- og sundhedsministeriet, 2004). Beskæftigelsesindsatsen og sanktionsdelen er dermed adskilt, da sanktionsdelen foregår i ydelseskontorerne (Caswell m.fl., 2011).

I 2009 gennemføres en afbureaukratisering på beskæftigelsesområdet, hvor bl.a. sanktionsreglerne i forhold til kontanthjælpsmodtagere ønskes forenklet. Ændringerne træder i kraft 1. oktober 2009. Sanktionsreglerne skal være nemmere at administrere for sagsbehandleren, så reglerne anvendes mere systematisk og konsekvent. Endvidere skal sanktionsreglerne være nemmere at forstå for kontanthjælpsmodtageren, og vedkommende skal skriftligt vejledes om rådighedsforpligtelsen og sanktionsreglerne. Rådighedsforpligtelsen og de rimelige grunde til ikke at overholde denne forbliver uændrede, men rådigheden ønskes fremmet ved at styrke gennemsigtigheden i beskæftigessystemet. Sanktionen skal gives så tæt som muligt på den hændelse, der har udløst sanktionen, og modtageren skal i højere grad forstå sanktionens årsag. Dermed får den sanktionerede kontanthjælpsmodtager bedre mulighed for at reagere på sanktionen og ændre den adfærd, der er blevet sanktioneret, hvorved reglerne i højere grad får den tiltænkte adfærdsregulerende effekt. Der sker også en skærpelse af sanktionsreglerne, da alle kontanthjælpsmodtagere nu skal sanktioneres efter samme principper. Dermed kan kontanthjælpsmodtagere med problemer udover ledighed og modtagere af starthjælp og ungeindsats nu sanktioneres på samme vis som arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere. Sanktioner overfor personer med problemer udover ledighed er dog stadig forbundet med et individuelt skøn i den konkrete sag og sanktionen skal kun gives, hvis det skønnes at fremme rådigheden hos den pågældende. Loftet på nedsættelsen af kontanthjælpen fjernes. Nedsættelsen sker nu for en hel dag uagtet, at kontanthjælpsmodtageren eksempelvis har været fraværende fra aktivering i 2 timer den pågældende dag. Der indføres 3 sanktionstyper; periode-, punkt- og tilbagebetalingssanktion. Perodesanktion gives, hvis rådighedsforpligtelsen ikke efterleves over tid. Nedsættelsen af kontanthjælpen sker med virkning fra den dag, hvor rådighedsforpligtelsen ikke overholdes, dvs. fra den dag kontanthjælpsmodtageren udebliver eller siger nej til et tilbud og frem til den dag, rådighedsforpligtelsen igen opfyldes. En punktsanktion gives, hvor perodesanktion ikke er mulig. Dette gælder tilfælde, hvor en kontanthjælpsmodtager afviser et tilbud om arbejde eller ikke har søgt et specifik job, som vedkommende er blevet pålagt at søge, og hvor muligheden ikke

længere er til stede. Kontanthjælpen nedsættes i disse tilfælde med et på forhånd fastlagt beløb. Tilbagebetalingsstraf er et supplement til de eksisterende regler om tilbagebetaling, hvor kontanthjælpen kan kræves tilbagebetalt, hvis en kontanthjælpsmodtager to eller flere dage på 12 måneder ikke har overholdt rådighedsforpligtelsen. Der skal kun gives én straf pr. overtrædelse og samme overtrædelse skal føre til samme straf (Caswell m.fl., 2011; CIS nr. 9684 af 03/06/2009).

I 2013 gennemføres en reform af kontanthjælpssystemet. Reformen medfører bl.a., at kontanthjælpen til unge under 30 år uden erhvervskompetencegivende uddannelse erstattes af en uddannelseshjælp på SU-niveau og et medfølgende uddannelsespålæg. Endvidere indføres gensidig forsørgerpligt for samlevende par, hvor begge er fyldt 25 år, og hvor den ene eller begge søger om eller modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp. Dette er dog afskaffet pr. 1. januar 2016 (LOV nr. 1522 af 27/12/2014). Som et led i kontanthjælpsreformen indføres et nyt visitationssystem, som indebærer, at voksne og unge under 30 år med en uddannelse, der vurderes at kunne komme i arbejde, er jobparate. Denne gruppe blev tidligere betegnet som kontanthjælpsmodtagere uden andre problemer end ledighed. For denne gruppe indføres et krav om at arbejde for kontanthjælpen, herunder såkaldt nyttejob. Voksne kontanthjælpsmodtagere og unge under 30 år med en uddannelse med andre problemer ud over ledighed og som derfor ikke var arbejdsmarkedsparate, betegnes nu som værende aktivitetsparate. Unge under 30 år uden uddannelse mødes som udgangspunkt som uddannelsesparate. Hvis den unge har særligt komplekse sociale og/eller helbredsmæssige udfordringer, kan vedkommende visiteres som aktivitetsparat. Strafsreglerne skærpes i forbindelse med reformen, og der fokuseres atter på forståelige regler, der kan anvendes effektivt. Der indføres en ny straf for utilstrækkelig jobsøgning, og en ny straf i form af skærpet rådighed, som kan udløses overfor jobparate eller uddannelsesparate modtagere, hvis disse gentagne gange ikke overholder rådighedspligten. Retten til kontant- eller uddannelseshjælp bortfalder i op til tre måneder. Vedkommende modtager i stedet et tilbud og/eller samtaler eller pligt til dagligt fremmøde i jobcentret. Der udbetales derefter hjælp for de dage, der fremmødes. Punktstrafene skærpes og fastsættes til tre dagssatser, og beregningsgrundlaget for punkt- og periodestraf harmoniseres.

Sanktionering af aktivitetsparate modtagere er fortsat forbundet med skøn. Der indføres endvidere en særlig regel om, at kommunen forud for sanktioner af aktivitetsparate skal have udtømt alle rimelige muligheder for at komme i personlig kontakt med vedkommende for at vurdere, hvorvidt der foreligger en rimelig grund til udeblivelsen (LOV nr. 894 af 04/07/2013; LOV nr. 895 af 04/07/2013; Beskæftigelsesministeriet, 2013).

Seneste skud på stammen inden for dette felt er kontanthjælpsaftalen fra 2015, hvor regeringen med sit parlamentariske grundlag gennemfører første fase af en jobreform, der skal bidrage til, at det kan betale sig at arbejde (Beskæftigelsesministeriet, 2015). Med aftalen følger bl.a. et skærpet rådighedskrav i form af en 225 timers-regel, hvor modtagere af kontanthjælp, uddannelseshjælp og integrationsydelse indenfor en periode på et år skal have 225 timers ordinær udstøttet beskæftigelse. Overholdes reglen ikke, sanktioneres dette med en reduktion i ydelsen på 1000 kr. pr. måned for ugifte. For ægtepar, hvor begge modtager kontanthjælp gælder, at hvis den ene ikke lever op til kravet, bortfalder dennes kontanthjælp. Hvis begge parter ikke overholder reglen, bortfalder den ene kontanthjælp. Aftalen træder i kraft 1. april 2016 og indfases som udgangspunkt med virkning fra 1. oktober 2016. 225-timers reglen indfases med en overgangsordning frem til 31. marts 2017, hvor kontanthjælpen tidligt kan nedsættes eller bortfalde som følge af manglende efterlevelse af reglen fra 1. oktober 2016 (Beskæftigelsesministeriet, 2015).

Udviklingen i beskæftigelseslovgivningen er kendetegnet ved udvidelse af retten og pligten til at deltage i aktivering og en skærpelse af sanktionsreglerne og en udvidelse af målgruppe for disse regler.

2.2 Rationaler i beskæftigelsespolitikken

Dette korte afsnit tjener til at give et indblik i de gældende rationaler og problemforståelser i beskæftigelsespolitikken, som sætter sig igennem i lovgivningen på området, som blev beskrevet ovenfor.

Beskæftigelsesområdet har de seneste årtier gennemgået en del forandringer i forhold til både rationaler og problemforståelse. Udviklingen har bevæget sig fra "welfare" hen imod "workfare", hvor der er sket et gradvist skift fra et forsørgelsesparadigme til et nyt aktiveringskoncept (Torfing, 2002). Som følge af den såkaldte aktivlinje skal der leveres en aktiv modydelse for udbetaling af kontanthjælp. Kontanthjælpsmodtageren kan ikke forholde sig passivt. Der skal ydes, før der kan nydes (Møller & Larsen, 2011). Aktiveringspolitikken har tre indbyggede formål. Aktivering skal opretholde de arbejdsløses arbejdsevne under deres arbejdsløshedsperiode og samtidigt øge deres kvalifikationer. Derudover fungerer aktiveringen som en test af den arbejdsløses motivation til at ville påtage sig et arbejde (Møller & Larsen, 2011:31).

Endvidere har problemforståelsen ændret sig i forhold til, hvad der opfattes som årsagen til ledighed, fra at være fokuseret på konjunkturforhold til at fokusere på manglende kvalifikationer og til at forstå ledighed som manglende motivation og utilstrækkelige økonomiske incitamentter hos den ledige (Caswell m.fl., 2011; Olsen & Rasmussen, 2011). Dette viser sig i beskæftigelseslovgivningen og i aktiveringens førnævnte formål. Som tidligere beskrevet er der siden begyndelse af 1990'erne sket en gradvis skærpelse af rådigheds- og sanktionsreglerne i beskæftigelseslovgivningen og målgruppen for disse regler er samtidig gradvist blevet udvidet, så alle kontanthjælpsmodtagere i dag kan sanktioneres økonomisk, hvis de ikke lever op til deres rådighedsforpligtelse. Alle kontanthjælpsmodtagere har, hvis de fortsat vil modtage kontanthjælp, ret og pligt til aktivering som en del af rådighedsforpligtelsen, og sanktioneres, hvis denne ikke efterleves, med mindre der er en gyldig grund hertil. Der er dermed indlagt et "noget for noget"-element i beskæftigelseslovgivningen. For at modtage en indkomsterstøttende ydelse fra samfundet skal den enkelte stå til rådighed for arbejdsmarkedet og udnytte sine arbejdsmuligheder til fulde. Hvis vedkommende ikke er arbejdsmarkedsparat, skal der deltages i aktiviteter, der bringer vedkommende tættere på arbejdsmarkedet og med tiden

i job. Efterkommes disse krav ikke, nedsættes eller ophører ydelsen. Forud for sanktioner overfor ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere skal der dog foretages et individuelt skøn, og sanktionen skal kun pålægges, hvis det skønnes at fremme rådigheden hos den pågældende (Caswell m.fl., 2011).

Sanktionen består af et fradrag i kontanthjælpen. Fradragets størrelse afhænger af årsagen til sanktionen og af længden af den periode, hvor rådighedsforpligtelsen ikke er blevet efterlevet. Formålet med muligheden for at anvende økonomisk sanktion som redskab i beskæftigelsessystemet er, at give den ledige et incitament til at overholde rådighedsforpligtelsen og dermed fremme den lediges beskæftigelsesrettede adfærd, og dermed bringe den ledige tættere op arbejdsmarkedet. Økonomiske sanktioner indeholder altså både et motivationselement og et disciplinerende element. Muligheden for eller truslen om sanktion skal motivere den ledige til at overholde forpligtelserne forbundet med at modtage en indkomsterstattende ydelse og sanktionen skal disciplinere den ledige, hvis vedkommende ikke efterlever sine forpligtelser.

Ifølge Jørgensen er fordelings- og velfærdspolitiske hensyn og formål lige så stille mere eller mindre forsvundet fra de beskæftigelsespolitiske rationaler, hvor der i stedet fokuseres på motivation- og afskrækningseffekter og på kvantitativ øgning af arbejdsudbuddet (Jørgensen, 2008:21). Ejrnæs påpeger noget lignende og anfører, at væsentlige forsørgelsesordninger, hvis formål også er at adressere sociale problemer, er blevet lagt ind i beskæftigelseslovgivningen, hvor der anlægges beskæftigelsesmæssige og markedsstrategiske overvejelser. Forsørgelseslovene mister dermed deres omfordelende og generelt forebyggende sigte (Ejrnæs, 2011:304).

Det ser ud til at beskæftigelsespolitikken på nogle områder har overtaget dele af socialpolitikken. Dette er sket samtidig med en ændret opfattelse af årsagen til og dermed ansvaret for arbejdsløshed.

3. Metode

Dette kapitel præsenterer de metodologiske tilgange til indsamling og analyse af empirien. Valg af metode begrundes, rekrutteringen af interviewdeltagere beskrives og der redegøres for, hvorledes interviewmaterialet er kodet.

3.1 Interview

Det empiriske materiale består af 6 kvalitative individuelle interviews med 6 ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, hvor de 5 af disse interviews er foretaget ansigt til ansigt og ét interview er foretaget pr. mail. Jeg har valgt metoden kvalitativt interview, da jeg er interesseret i interviewpersonernes personlige og detaljerede oplevelser af deres livsverden. Dette vil sige, den umiddelbare verden de kender og møder i hverdagslivet, som ligger forud for refleksion og teoretisering (Tinggaard & Brinkmann, 2010:29). Det kvalitative forskningsinterview har til formål at indhente viden om interviewpersonens beskrivelser af oplevede livsverdensfænomener med henblik på at forstå og fortolke meningen i beskrivelserne (Brinkmann, 2014:44). Formålet er at udfolde den mening, der knytter sig til interviewpersonernes oplevelser og afdække deres livsverden forud for videnskabelige forklaringer (Kvale & Brinkmann, 2009:17). I dette speciale søger jeg indsigt i interviewpersonernes personlige oplevelser med økonomiske sanktioner og følelserne og konsekvenserne forbundet dermed, hvorfor semistrukturerede kvalitative interviews er valgt som metode. Jeg har endvidere valgt at gennemføre individuelle interviews som følge af emnets personlige og følsomme karakter.

Rekruttering af deltagere

Rekrutteringen til disse interviews er foretaget gennem væresteder i Købehavn og Kofoeds Skole i København og Århus. Jeg er gået udenom jobcentrene for at undgå at blive opfattet som systemrepræsentant og for at sikre interviewpersonerne anonymitet i forhold til sagsbehandlerne i jobcentrene. Jeg er mødt op på værestederne i Købehavn, talt med personalet om mit ærinde og fået lov til at hænge opslag vedrørende min undersøgelse op på en opslagstavle på værestederne. Opslaget findes som bilag. I opslaget informeres kort om undersøgelsen og der står telefonnr. og mailadresse, hvor personer fra målgruppen kan henvende sig, hvis de er interesserede i at deltage.

Rekrutteringen af deltagere viste sig at være en udfordring, da der ofte er tale om mennesker med personlige og sociale problemer, som ikke altid besidder ressourcerne til selv at tage kontakt. Derfor aftalte jeg med Kofoeds Skole i Århus at møde op på skolen og holde et kort oplæg om min undersøgelse og derefter være tilstede på skolen for at tale med de fra målgruppen, der måtte være interesserede i at deltage og fortælle om deres oplevelser og erfaringer. Derudover har jeg hængt mit opslag op på Kofoeds Skole i København og yderligere rekrutteret gennem en teamleder på Kofoeds Skole ligeledes i København. Dette har resulteret i direkte kontakt til 7 personer, hvoraf de 6 af disse har indvilget i at blive interviewet.

Ønsket var som udgangspunkt at rekruttere flere interviewdeltagere for at kunne foretage en analyse af et større datamateriale med en større spredning med hensyn til alder, etnicitet og geografisk placering. Særligt i forhold til alder ville en større spredning være at foretrække. Blandt deltagerne er 3 mænd og 3 kvinder, hvor to af kvinderne og to af mændene er mellem 40-60 år. Der er 2 deltagere, en mand og en kvinde, under 30 år. Det kunne have været interessant at få flere perspektiver fra denne gruppe, da gruppen er omfattet af skærpede sanktionsregler. Dette har ikke været muligt, da det har vist sig svært at opnå og fastholde kontakt til målgruppen.

Tidsperspektivet har også været en faktor. Havde det været muligt at forlænge rekrutteringsperioden til mere end de cirka 2 måneder, der her er brugt, kunne datagrundlaget have været større. Men jeg har prioriteret at have tilstrækkelig tid til grundig bearbejdning af materialet i analysefasen. Målet har som følge af den valgte metode ikke været statistisk repræsentativitet, men derimod at få et detaljeret indblik i, hvordan de pågældende interviewpersoner oplever den del af deres livsverden, der omhandler økonomiske sanktioner. Ifølge Beitin er der blandt mange kvalitative forskere sket et skift fra fokus på et klart defineret og forudbestemt antal interviewdeltagere til et fokus på selve forskningsprocessen som bestemmende for antal deltagere (2012:243). På denne måde forstås "sample size" som flydende og som noget der opstår i selve forskningsprocessen. Det er dog ikke alle kvalitative forskere, der accepterer dette skift (Beitin, 2012:243). Flere forskere refererer til et såkaldt teoretisk mætningspunkt, hvor der opstår tematisk redundans, idet interviewpersonerne gentager pointer fremhævet i

tidligere foretaget interviews (Tanggaard & Brinkmann, 2010:32; Beitin, 2012:244). Som det vil fremgå af analysen opstår en høj grad af tematisk redundans mellem fortællingerne, hvad angår de 4 interviewpersoner mellem 40-60 år, hvor de to interviewdeltagere under 30 år tilføjer perspektiver, de 4 andre interviewpersoner ikke omtaler. Men som omtalt ovenfor har det ikke været muligt at rekruttere flere fra denne aldersgruppe. Det indsamlede empiriske materiale giver indblik i de 6 interviewpersoners oplevelser og undersøgelsen er begrænset til at drage konklusioner i forhold til disse 6 interviewpersoners oplevelser.

Interviewpersonerne har selv meldt sig til at deltage direkte til mig enten pr. mail eller telefon eller gennem medarbejdere på Kofoeds Skole i København og Århus, der har faciliteret kontakten. Jeg har interviewet de personer, der meldte sig og efter den indledende kontakt fortsat ønskede at være med, hvilket vil sige, at der ikke har været tale om en udvælgelse blandt de interesserede. Der har ganske enkelt ikke været tilstrækkeligt med interesserede til at foretage en sådan udvælgelse. Deltagerne har dermed så at sige udvalgt sig selv som frivillige til undersøgelsen. Dette betyder, at det både er tilfældige og ressourcemæssige faktorer, der ligger til grund for datagrundlaget, udover at deltagerne selvfølgelig er en del af den undersøgte målgruppe og har erfaringer med økonomiske sanktioner eller trusler herom. Det tilfældige aspekt består i, at det er mere eller mindre tilfældigt, hvem der ser opslaget om undersøgelsen på de udvalgte rekrutteringssteder, og det ressourcemæssige aspekt består i, at det kræver ressourcer selv at melde sig til interview og fortælle om sine personlige oplevelser, efter at have læst opslaget.

Det er nærliggende at antage, at specialet derfor ikke omfatter de mest udsatte i målgruppen, da disse sandsynligvis ikke har ressourcerne hertil. Interviewpersonerne er alle ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, og dermed blandt de mest udsatte kontanthjælpsmodtagere, da de har problemer ud over ledighed ofte af både personlig, helbredsmæssig og social karakter. Men de har ressourcerne til at deltage i undersøgelsen og fortælle om deres ofte vanskelige og problemfyldte situation.

Udarbejdelse af interviewguide

Interviewguiden indeholder spørgsmål vedrørende seks temaer: interviewpersonens personlige forhold, forsørgelsesgrundlag, arbejds erfaringer, erfaringer med og følelser forbundet med økonomiske sanktioner, oplevede økonomiske konsekvenser af sanktionerne og spørgsmål til interviewpersonens hverdagsliv. Disse temaer er valgt for at få indblik i interviewpersonens livssituation, herunder bolig- og familieforhold, eventuel uddannelses- og arbejds erfaring og kontanthjælpens varighed og årsag. Temaet vedrørende de økonomiske sanktioner er selvsagt valgt for at opnå viden om interviewpersonernes oplevelser med disse. Interviewguiden er vedlagt som bilag.

Intentionen med interviewguiden var ikke, at denne skulle følges slavisk, hvilket den heller ikke blev. Den omhandler blot de emner, der ønskedes dækket i interviewet, og spørgsmålene fungerede som forslag til spørgsmål, der kunne stilles for at hjælpe samtalen på vej. I de 5 ansigt-til-ansigt interviews forløb samtalen ubesværet og jeg stillede relativt få spørgsmål, da interviewpersonernes fortællinger dækkede de seks temaer. Det ene interview, der er foretaget pr. mail, forløb selvsagt anderledes. Her sendte jeg spørgsmålene til interviewpersonen pr. mail, hvorefter han svarede på de spørgsmål, han ønskede at besvare. Der var altså ikke tale om en decideret samtale, da samspillet mellem interviewpersonen og jeg var asynkront i tid. Endvidere stiller denne form krav til interviewpersonens skriftlighed for at kunne udtrykke sig som ønsket (Brinkmann, 2014:49). I dette tilfælde havde den pågældende ganske gode skriftlige kommunikative evner, men der var en del spørgsmål, som han meget klart gav udtryk for, at han ikke ønskede at svare på. Det er muligt, at et ansigt-til-ansigt interview havde bidraget med den nødvendige fortrolighed og tillid i forhold til at besvare de i mail-besvarelsen udeladte spørgsmål, men interviewpersonen var ikke interesseret i at deltage i et sådant interview.

Interviewstil

Jeg har forsøgt at anlægge en receptiv interviewstil. Denne interviewstil giver interviewpersonen mulighed for en høj grad af kontrol i forhold til den måde, hvorpå de besvarer de relativt åbne spørgsmål (Wengraf, 2001:155). Dette betyder selvfølgelig ikke, at interviewpersonen blot kan tale om hvilket som helst emne. Der er et specifikt formål med interviewet, hvor et specifikt emne ønskes belyst, men indenfor denne ramme

anlægger jeg en receptiv stil. Dette betyder i denne sammenhæng, at jeg ikke sætter spørgsmålstegn ved rigtigheden af deres oplevelser, og jeg stiller heller ikke spørgsmål med henblik på at nuancere deres oplevelser af det skete. Jeg ønsker at få indblik i deres oplevede livsverden, ikke at sætte spørgsmålstegn ved deres oplevelser.

Transskription

Alle interviews er blevet transskriberet i deres fulde længde og som ordrette transskriptioner, der indbefatter pauser og "hm" og "øh". Overlapninger mellem interviewperson og jeg, eftertryk, volumen, forsinkelse osv. er undtaget i transskriptionen, da jeg netop er interesseret i interviewpersonernes oplevelser og erfaringer, og målet ikke er at foretage en samtaleanalyse. Efter transskriptionen gennemhøres alle interviews igen for at sikre, at transskriptionerne er korrekte.

3.2 Kodning af interviews – inspiration fra Grounded Theory

Specialets empiriske materiale, de 6 kvalitative interviews, er kodet med inspiration fra kodningsteknikker i grounded theory. Grounded theory er en kvalitativ forskningsmetodik, der omfatter enkle systematiske kode- og analyseteknikker, hvor teori udspringer eller opstår fra data. Der er som udgangspunkt ingen antagelser om årsager og sammenhænge (Boolsen, 2010:207-208, 212). B. G. Glaser & A. L. Strauss udformede metoden i 1967 med det formål at formulere en teori eller elementer til en teori undervejs i analyseprocessen i modsætning til at afprøve en teori. Dette gøres gennem kodning og analyse af kvalitative data, hvor der genereres abstrakte teoretiske kategorier.

Relationerne mellem disse kategorier formuleres og det ekspliciteres under hvilke forhold, de teoretiske kategorier og forholdet mellem dem fremkommer, ændrer sig eller fastholdes (Charmaz & Belgrave, 2012:348). Udover kodningsteknikker er teoretisk sampling også et væsentligt element i grounded theory-metoden. Efter at have kodet indsamlet data og på baggrund af kodning at have udviklet teoretiske analyser, foretages en teoretisk sampling, hvor forskeren indsamler mere data for at tjekke rigtigheden af og præcisionen i de forgående analyser (Charmaz & Bryant, 2011:292,305). Mit ærinde er ikke at skabe ny teori gennem min kodning og analyse. Jeg er blot inspireret af kodningsteknikkerne i grounded theory og vil derfor heller ikke foretage teoretisk sampling.

At kode vil sige at klassificere (Boolsen, 2010:212) og er det centrale første analytiske skridt i bevægelsen fra beskrivelse af data til en konceptualisering af denne beskrivelse. I kodningen af transskriptioner af interviews identificeres og udvikles begreber, der beskriver, analyserer og kondenserer data, samtidig med at det essentielle bevares. Koderne afspejler både forskerens interesser og perspektiver og de informationer, der findes i empirien (Charmaz & Belgrave, 2012:355-356; Boolsen 2010:217). Ifølge Charmaz & Belgrave består kodningsprocessen i grounded theory af mindst to trin (2012:356). Det første trin er en åben kodning, hvor det præciseres, hvad data handler om og de første koder og dermed analytiske ideer formuleres. Man besvarer dermed spørgsmålet: "Hvad foregår her?" eller som Glaser formulerer det: "What is happening in the data?" (Glaser, 1978:47). Kodningen kan foretages ved en linje for linje-gennemgang, sætning for sætning eller som en sammenfatning af et helt afsnit (Boolsen, 2010:212). Derefter foretages en mere fokuseret og selektiv kodning, hvor de gennemgående eller mest signifikante koder og begreber gøres mere abstrakte og generelle og anvendes til at sortere og konceptualisere data. Ud fra disse fokuserede koder og begreber, som er gennemgående for flere interviews og repræsenterer tilbagevendende temaer, udvikles overordnede kategorier (Charmaz & Belgrave, 2012:356-357). Her besvares spørgsmålet: "What is this data a study off?" (Glaser, 1978:47).

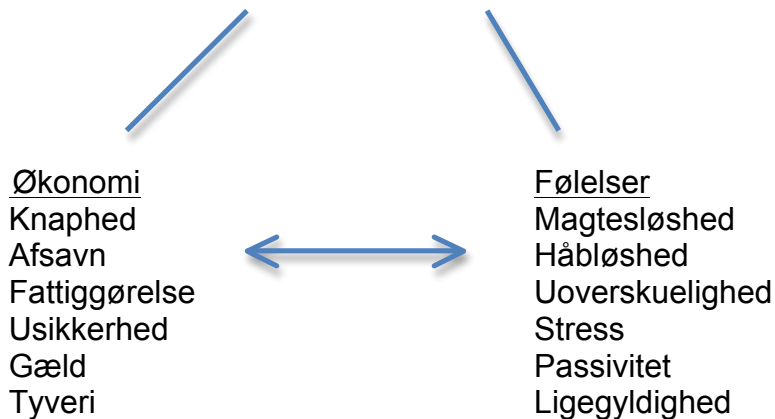
I den åbne kodning af interviewmaterialet har jeg foretaget en sammenfatning af hvert udsagn og tildelt en eller flere koder i form af stikord, nøgleord eller emnebeskrivelse. Dette er gjort ved først at skimme transskriptionerne igennem som et hele og lave noter over mine første indtryk. Derefter har jeg læst transskriptionerne grundigt igennem ét for ét og tildelt hvert udsagn koder, som beskriver den handling, hændelse, oplevelse, erfaring eller følelse, hvormed interviewpersonen taler. Der er i tråd med grounded theory tale om en datastyret kodning, hvor koderne udvikles undervejs i læsningen af materialet uden på forhånd definerede begreber (Gibbs, 2007:45-46). Kodningen er foretaget teoriløst. Jeg har dermed forsøgt ikke at lægge forudfattede antagelser og fortolkninger ned over kodningen, velvidende at et fuldstændigt åbent sind er urealistisk, og at koderne som tidligere omtalt vil afspejle både data og mine interesser og perspektiver. Denne indledende kodning resulterede i over tre hundrede koder. Derefter foretog jeg en fokuseret og selektiv kodning, hvor de gennemgående og signifikante koder bibeholdes og

de andre kasseres. Dette gøres ved at fokusere på det, der går igen i interviewpersonernes fortællinger, dvs. et fokus på ligheder og på det fælles. Denne fremgangsmåde frasorterer forskellene i deltagernes oplevelser og erfaringer, og der er derfor utvivlsomt spændende og væsentlige elementer, der ikke kommer med i specialets analyse. Valget er truffet dels på baggrund af specialets fokus på, hvordan de berørte kontanthjælpsmodtagere oplever at blive økonomisk sanktioneret og dels på baggrund af en tidsmæssig ramme, der ikke tillader en fyldestgørende analyse af alle aspekter af hele interviewmaterialet. For at kunne lave en gennemarbejdet og dybdegående analyse har jeg valgt at fokusere på det fælles i interviewpersonernes oplevelser. Det skal da også nævnes, at lighederne er langt flere end forskellene.

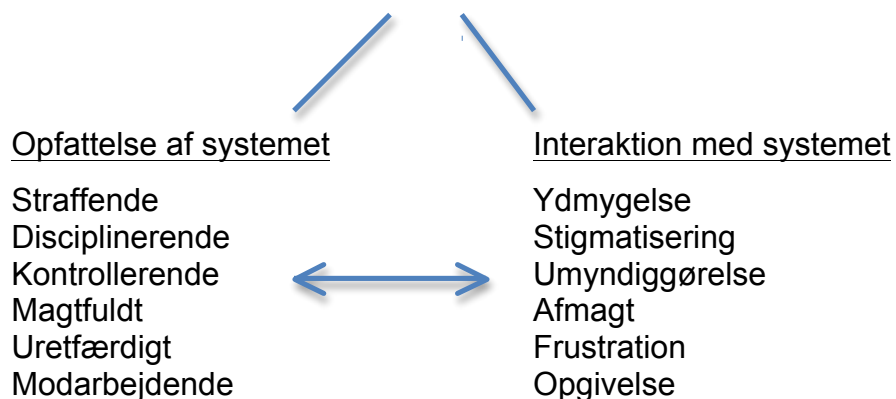
De fokuserede koder grupperes ud fra, hvad de omhandler. Dette har resulteret i 2 kategorier med hver 2 underkategorier. Den første kategori er "forværring af situationen". Denne er valgt, fordi forværring af interviewpersonernes generelle livssituation efter økonomiske sanktioner synes at være gennemgående i varierende grad i de gennemførte interviews. Denne forværring af situationen kan grupperes i to underkategorier; "økonomi" og "følelser", da det af interviewene fremgår, at interviewpersonerne oplever, at både deres økonomiske og følelsesmæssige situation forværres i varierende omfang efter en økonomisk sanktion. Pilen mellem økonomi og følelser skal illustrere, at disse underkategorier ser ud til gensidigt at påvirke og forstærke hinanden.

Forværring af situationen

Den anden kategori kaldes "forholdet til systemet" og deles op i henholdsvis interviewpersonernes opfattelse af systemet og interviewpersonernes oplevelser af og følelser forbundet med interaktion med systemet. Systemet skal her forstås bredt som beskæftigelsessystemet fra den enkelte sagsbehandler og jobcentret generelt og til ydelsesservice. Der ses igen et samspil mellem de to underkategorier, hvilket pilen mellem disse skal illustrere. De økonomiske sanktioner synes at være med til at fremkalde en bestemt type oplevelse af systemet.

Forholdet til systemet

Efter kategoriseringen har jeg læst transskriptionerne igennem igen og sammenlignet med ovenstående koder og kategorier for at sikre fortsat sammenhæng med empirien, dvs. at koder og kategorier afspejler fortællingerne i interviewene.

3.3 Lidt om kausalitet

Det følger af specialets problemformulering og videnskabsteoretiske inspiration, som beskrives senere, at der ikke er tale om en ambition om at bevise et kausalt forhold mellem tildeling af økonomiske sanktioner over for ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere og forværringen af deres livssituation og deres forhold til systemet. Ærindet er at undersøge deres oplevelser af konsekvenserne af de økonomiske sanktioner, ikke at undersøge hvorvidt økonomiske sanktioner udløser en bestemt situation. Ovenstående illustrationer af kodningens kategorier er derfor ikke et udtryk for en generel lovmæssighed, men derimod et udtryk for en kategorisering af de interviewedes kontanthjælpsmodtageres erfaringer og oplevelser. Ærindet er ikke forudsigelse eller forklaring, men indblik i og analyse af oplevelser.

3.4 Analysemetode

Analysen af de kvalitative interviews, som udgør specialets empiri, deles op i tre analysedele. Den første analysedel tager udgangspunkt i interviewkodningens første kategori "forværring af situationen" og denne analyse af interviewmaterialet vil fokusere på de af interviewpersonerne oplevede økonomiske og følelsesmæssige konsekvenser af de økonomiske sanktioner. Den anden analysedel tager følgelig udgangspunkt i interviewkodningens anden kategori, der omhandler interviewpersonernes forhold til systemet. Denne analyse fokuserer på interviewpersonernes oplevelse af systemet efter trusler om eller realisering af økonomiske sanktioner. Der fokuseres altså på interviewpersonernes perspektiv og oplevelser i disse to analysedele. Det er ambitionen at tale dem tale og gå induktivt tilværks. Eksisterende forskning på området inddrages for at underbygge og nuancere argumentationen.

Den tredje og sidste analysedel er en teoretisk informeret analyse og den adskiller sig fra de to første analyser, da kontanthjælpsmodtagernes oplevelser her perspektiveres og diskuteres teoretisk. Der anvendes dele af tre teorier til dette formål og analysen

struktureres efter, hvad hver teori har at bidrage med i forhold til de oplevede konsekvenser af økonomiske sanktioner.

3.5 Kvalitet

Styrken ved kvalitative metoder er muligheden for at få indblik i, hvordan et ofte begrænset antal mennesker forstår og meningstilskriver et bestemt fænomen (Silverman, 2011:17). Intentionen er ikke at kortlægge udbredelsen af et fænomen i et generelt perspektiv, men at opnå en dybere og nuanceret forståelse af fænomenet. Da fokus for analyse netop er mennesker og deres erfaringer, er kvalitativ forskning dynamisk og udforskende af natur og tolkningen af kvalitative data indeholder innovative og kreative komponenter (Corbin & Strauss, 2008:13,301). Derfor er det vanskeligt at opstille entydige og universelle kvalitetskrav, som de der stilles til den kvantitative forskning. Ifølge Corbin er kvalitet i kvalitativ forskning genkendeligt, når man ser det. Men det er vanskeligt at forklare, hvad det præcis består af, og hvordan denne kvalitet opnås (Corbin & Strauss, 2008:297).

Men dette betyder ikke, at man bør undgå at arbejde med kvalitetskriterier i den kvalitative forskning, blot dette sker på den anvendte kvalitative metodes præmisser (Brinkmann, 2014). Til en kvalitativ interviewundersøgelse må stilles krav om åbenhed, gennemsigthed og gennemsigtighed i forhold undersøgelsens grundantagelser og fremgangsmåde, og de valg der knyttes hertil må være velbegrundede (Tinggaard & Brinkmann, 2010). Endvidere gælder, som i alle livets forhold, at man skal holde, hvad man lover. Løfterne i metodeafsnittet skal indfries i analysen. Samtidig er troværdighed et væsentligt begreb forstået på den måde, at undersøgelsens fund skal være pålidelige, idet de loyalt skal afspejle interviewdeltagernes og forskerens oplevelse af fænomenet, men med en bevidsthed om, at tolkningen af data kun er én ud af flere plausible tolkninger.

Jeg har forsøgt gennem en detaljeret beskrivelse af den anvendte metode, rekrutteringen af interviewdeltagere og en detaljeret beskrivelse af kodningen af interviewmaterialet at demonstrere gennemsigtighed og åbenhed i forhold til, hvordan jeg har gjort, og hvordan jeg er nået frem til undersøgelsens resultater.

4. Videnskabsteoretisk inspiration

I dette kapitel redegøres for specialets videnskabsteoretiske inspiration, og for hvilke videnskabsteoretiske overvejelser jeg har gjort i undersøgelsens forskellige faser.

4.1 Fænomenologien

Jeg har lavet mig inspirere af det fænomenologiske perspektiv, som betoner vigtigheden af at "gå til sagen selv" uden fordomme, forhåndsantagelser eller teorier om sagens væsen. Fænomenologi betyder "læren om det, der viser sig for os", dvs. læren om det, der fremtræder for bevidstheden. Denne ambition kommer til udtryk ved at belyse fænomener, som de er i sig selv og forsøge at gå bag om de ideer, stereotyper og indtryk, man almindeligvis tillægger disse fænomener. Man bør altså aldrig tage for givet, at man som følge af egne erfaringer og antagelser ved, hvad en anden person føler, tænker eller ønsker. Man må spørge og lytte omhyggeligt og for en tid se bort fra teoretiske antagelser og refleksioner (Jacobsen m.fl., 2010:186). Denne måde at forholde sig kaldes epoché, hvor forforståelser og fordomme holdes tilbage og sættes i parentes. Epochéen er en fænomenologisk-metodisk indstillingsændring, hvor man ændrer den naturlige indstilling og stiller sig spørgende til verden (Schiermer, 2013:51; Thøgersen, 2013:151). Den naturlige indstilling er den selvfølgelige og ukritiske måde, hvorpå man forholder sig til sin omverden i hverdagen og de dertil hørende antagelser og normalitetsforventninger om, hvordan hverdagslivet ser ud og om, hvilke regler og forskrifter der gælder. Forskeren skal sætte sig ud over denne naturlige indstilling og de praktiske og teoretiske antagelser, der følger af denne indstilling, og indtage en observerende, videnskabelig eller interesseløs rolle snarere end en agerende rolle i forhold til de fænomener, forskeren undersøger (Zahavi & Overgaard, 2014:181,183,187-188; Juul, 2012:86; Schiermer, 2013:51).

Ovenstående kaldes også fænomenologisk reduktion. Der er ikke tale om en videnskabelig reduktion, men derimod om en bevægelse, der skal føre forskeren tilbage til en direkte iagttagelse af det oplevede fænomen og fjerne dommen om, hvorvidt et givet oplevelsesindhold eksisterer (Jacobsen m.fl., 2010:188; Schiermer, 2013:50).

Livsverden

Et væsentligt begreb i fænomenologien er begrebet livsverden, som henviser til den førvidenskabelige erfaringsverden, som vi tager for givet og ikke sætter spørgsmålstejn ved. Livsverdenen er vores konkrete virkelighed, hvori vi lever vores hverdagsliv (Jacobsen, Tanggaard & Brinkmann 2010:187). Denne verden er ifølge fænomenologien blevet fortrængt af de positivistiske videnskabers objektivistiske paradigme i deres fokus på tekniske og abstrakte spekulationer uden rod i en førvidenskabelig erfaringsverden (Juul 2012:80). Fænomenologien betoner vigtigheden af livsverdenen i videnskaben, idet videnskaben er funderet på livsverdenen, og ikke på en objektiv absolut virkelighed befriet for erfaringsmæssige begreber. Videnskaben har sin rod i livsverdenen, trækker på indsigter fra denne verden og udøves af subjekter i denne verden (Zahavi & Overgaard, 2014:177). Dette gør sig også gældende for de mest abstrakte videnskabelige teorier. Teorier støtter sig til den førvidenskabelige evidens, der hentes i livsverdenen (Zahavi, 2007:30). Viden om verden har sin oprindelse i et førstepersons-perspektiv, som er aktørers oplevelser og forståelser af deres livsverden, deres primære erfaringsverden, hvorfor man må anlægge dette perspektiv og dermed gå til sagen selv, når et givent fænomen undersøges (Zahavi, 2007:36).

Det hævdes endvidere i fænomenologien, at den verden, der fremtræder for os, er den eneste virkelige verden. Der findes ikke en mere sand eller virkelig verden bag denne fremtræden (Juul, 2012:66-67) og denne verden er ej heller blot en konstruktion. Vejen til erkendelse går gennem subjektets oplevelser af verden, som den fremtræder (Juul, 2012:67).

4.2 Et lille men

Ovenstående videnskabsteoretiske inspiration lægger op til at opfatte interviewet som et forskningsredskab, hvis formål er at komme så tæt som muligt på, hvad interviewpersonen har oplevet. I fænomenologiske tilgange antages, at interviewdata kan gengive interviewpersonens virkelighed uden for interviewet, hvorfor interviewerens indvirkning på interviewpersonens fortællinger om vedkommendes virkelighed må minimeres for ikke at influere på data. Interessen koncentrerer sig om interviewets "hvad", dvs. hvad interviewpersonen har oplevet, og ikke om interviewets "hvordan", dvs. hvordan

oplevelserne konstrueres mellem interviewpersonen og interviewer (Brinkmann, 2014:58-60). I fænomenologien er forskerens rolle observerende og ikke agerende (Juul, 2012:85)

Men jeg har i interviewsituationen erfaret, at interaktionen mellem interviewpersonen og jeg som interviewer har nogen indflydelse på, hvad der siges under interviewet. Jeg oplevede under interviewene, at mine reaktioner på interviewpersonens fortællinger, og hvad jeg repræsenterer, havde indvirkning på det sagte. Endvidere havde interviewpersonens fortællinger, reaktioner og sindsstemning indflydelse på, hvad jeg spurgte om, og hvordan jeg spurgte. Jeg kan selvsagt ikke svare på det kontrafaktiske spørgsmål om, hvad der ville være blevet sagt, havde interaktionen mellem interviewpersonen og jeg været anderledes. Men følgende eksempel kan illustrere min pointe.

Eksemplet er fra interviewet med 50-årige Søren. Søren har modtaget kontanthjælp i ca. 15 år og har det på interviewtidspunktet rigtig svært og nærer en del vrede til systemet. Søren taler meget og fremstår aggressivt, når han fortæller om sine oplevelser og taler flere gange om at tage sit eget liv. Jeg stiller derfor kun ganske få spørgsmål i løbet af interviewet, jeg lader Søren tale og giver ham flere gange blot ret i sine antagelser i stedet for at stille opklarende eller uddybende spørgsmål.

Forud for nedenstående citater har jeg forsøgt at stille spørgsmål til og forstå omstændighederne vedrørende et tilbagebetalingskrav, som Søren er blevet stillet overfor i forbindelse med udbetaling af feriepenge. Men Søren virker irriteret over mine spørgsmål og udvekslingen vedrørende tilbagebetalingskravet ender med, at jeg giver ham ret i situationens urimelighed:

Søren: Prøv og hør. Da jeg fik feriekortet, så betalte jeg 8.000 kr. cirka i skat. Det var én gang 8.000. Så fik jeg de 11.000, fordi jeg indtelefonerede det. Uden at ville snyde. Men regningen er på de 8.000 lagt oveni.

Interviewer: Okay. Det virker meget urimeligt.

Det næste eksempel illustrerer en situation, hvor jeg forsøger at spørge ind til, hvordan Søren oplever en specifik situation, og hvad han føler i denne situation:

Søren: Jeg er på vej ned i et sort hul efter, at jeg er startet med at ryge hash igen efter hun truede med.....sidste gang. Og truede mig med, at nu skulle jeg i gang og i noget forløb og alt muligt. Og jeg kan ikke mere. Altså mit liv er ødelagt pga. at de har truet mig til ditten og datten og truet mig til ditten og datten. Og flere... mere af det, det får jeg det ikke bedre af. Og det siger jeg nej til.

Interviewer: Hvad er det der sker inde i hovedet, når det er de...

Søren: Jamen, hvad sker der inde i hovedet på et menneske, der får at vide de skal dø?!

Interviewer: Så du føler, at når hun truer dig med...

Søren: Jamen, det er ikke noget, jeg føler, det er sådan det er! Fordi er det jo også sådan det er, for hvis de tager min kontanthjælp, så tager jeg mit liv. Så der er ikke nogen mellemregninger.

Interviewer: Nej.

Det virker som om, Søren opfatter mine spørgsmål som naive, idet jeg for det første må kunne sige mig selv, hvad der sker inde i hovedet på et menneske i den pågældende situation. For det andet fremstår det som om, at Søren opfatter mit spørgsmål til hans følelser som mistroisk. For ham er situationen en realitet og ikke et spørgsmål om følelser.

Forud for det nedenstående og sidste eksempel har Søren fortalt om sin økonomiske situation og om, hvor svært det er for ham at få råd til almindelige daglige fornødenheder. Dernæst betvivler han min forståelse af situationen og min tro på, at han taler sandt.

Søren: *Det kan du ikke sætte dig ind i.*

Interviewer: *Nej.*

Søren: *Og du kan ikke engang forstå det, og du tror garanteret heller ikke på det. Og tror; "nå, han har nok nogen penge alligevel". Nej.*

Interviewer: *Jo, jeg tror på det, når du siger det.*

Søren er bevidst om, at jeg er i en anden position end han er. Han kender selvfølgelig ikke til min økonomiske situation, men han regner sandsynligvis med, at jeg som specialestuderende befinder mig et andet sted i det sociale hierarki og ikke kender til den slags økonomiske problemer, han omtaler.

Disse er blot eksempler på, at interaktionen mellem interviewpersonen og jeg som interviewer har betydning for det sagte og for de spørgsmål, der stilles. Fænomenet er mere eller mindre udtalt i de gennemførte interviews, men gjorde sig gældende for dem alle. Mine spørgsmål, svar og reaktioner som interviewer har nogen indvirkning på interviewpersonens svar og reaktioner og omvendt. Interaktionen mellem os har betydning for, hvordan interviewet forløber.

George Herbert Mead har beskrevet interaktionen eller samhandlingen mellem to personer, som et triadisk system og gennem en spejling i mødet i den anden (Levin & Trost, 2005:108). Den ene person siger noget eller gestikulerer, hvilket er triadens første trin. Herefter perciperer personen et svar fra den anden person og dette er triadens andet trin. Det perciperede tolkes dernæst af personen, hvilket er tredje trin i triaden. Denne tolkning bestemmer personens næste trin i triaden. Den anden person i samtalen gennemgår naturligvis samme proces, hvor vedkommende tolker og fortsætter sin triadiske interaktion (Levin & Trost, 2005:112). Men her befinder man sig i et andet videnskabsteoretisk paradigme end fænomenologien nemlig interaktionismen, som har en konstruktivistisk opfattelse af analyseobjekt og data. I fænomenologien forstås analyseobjektet som værende en mere eller mindre stabil størrelse, hvorimod

analyseobjektet i interaktionismen opfattes som et flydende, ustabil og flertydigt fænomen, der formes i mødet med forskeren. Her antages, at fænomener skabes i interaktion mellem mennesker eller mellem mennesker og ting (Järvinen & Mik-Meyer, 2005:9-10). Hvorimod fænomenologisk inspirerede forskere, som beskrevet ovenfor, anser de oplevede fænomener som reelt eksisterende i aktørens livsverden.

Konsekvensen

I forhold til opfattelsen af interviewdata må jeg som følge de erfaringer, jeg har beskrevet ovenfor, placere mig i den pragmatiske og måske lidt kedelige midterposition. Eftersom interaktionen mellem interviewpersonen og jeg ser ud til at have indflydelse på det sagte, kan interviewet ikke opfattes udelukkende som et forskningsredskab, der afspejler interviewpersonens virkelighed uden for interviewet uden noget form for indvirkning fra interviewerens. Men jeg anser ej heller interviewet udelukkende som en social praksis, hvor interviewpersonens oplevelser konstrueres i samspillet med interviewerens. De oplevelser og erfaringer, hvorom interviewpersonerne fortæller, må tages for pålydende. Hvordan fortællingerne udformes påvirkes højst sandsynligt af interviewerens spørgsmål og reaktioner, men de bestemmes ikke heraf. Med denne midterposition bevæger jeg mig lidt væk fra det fænomenologiske udgangspunkt, hvad angår opfattelsen af interviewdata, men jeg fastholder den fænomenologiske inspiration i forhold til ambitionen om at gå fordomsfri og åbent til sagen selv. Specialets ærinde er blandt andet at lade de interviewede kontanthjælpsmodtagerne tale og fortælle om deres oplevelser af og erfaringer med økonomiske sanktioner uden forinden at sætte emnet i en teoretisk ramme. Her fastholdes forsøget på den fænomenologiske epoché.

4.3 Formålet med fænomenologisk inspirerede undersøgelser

Rehabiliteringen af livsverdenen og den hverdagsviden, der hører dertil, er ikke ensbetydende med, at dette førsteperson-perspektiv skal beskrives ufortolket. Formålet med fænomenologisk inspirerede undersøgelser er at komme videre fra det rent deskriptive og overskride førsteperson-perspektivet og udvikle andenordens-begreber, der produceres af forskere og som overskrider den naturlige indstilling og den forhåndenværende viden (Juul, 2012:87). Det væsentlige er, at disse andenordens-begreber bygger på eller kan føres tilbage til førsteordens-begreberne, som er aktørers

forståelser og kategoriseringer af fænomener i deres livsverden. Erkendelse må altid være forankret i livsverdenen, dvs. den førvidenskabelige oplevelsesverden (Juul, 2012:87).

I dette speciale vil jeg gennem kodningen af interviewmaterialet forsøge at bruge interviewpersonernes oplevelser og erfaringer til at lave en kategorisering af interviewmaterialet, der begrebsliggør disse hverdagslivserfaringer. Der er ikke tale om teoriudvikling blot et forsøg på at kondensere og sætte begreber på deres oplevelser.

5. Præsentation af deltagere

Jeg har som allerede beskrevet lavet 6 individuelle kvalitative interviews med 6 ikke-arbejdsmarkedssparate kontanthjælpsmodtagere. Interviewpersonerne er blevet anonymiseret og tildelt fiktive navne på grund af emnets personlige og ofte følsomme karakter.

John

Det første interview blev foretaget pr. mail med John på 44 år. John har modtaget kontanthjælp siden 2007 og har været hjemløs siden 2009 og bor i telt i de københavnske parker. John ønskede at interviewet skulle forgå pr. mail, da han efter eget udsagn ikke er så god til faste aftaler. Jeg kender ikke til Johns arbejds- og uddannelsesmæssige erfaring, da han ikke ønskede at svare på spørgsmål relateret til hans personlige forhold. John er blevet sanktioneret cirka en gang om året de sidste 5 år. Interviewet blev foretaget fra den 13.-19. september 2015.

Debbie

Den første jeg interviewede ansigt til ansigt var Debbie. Hun bor i en lejlighed i Århus, er 63 år og er i dag førtidspensionist. Debbie er født i USA og kom til Danmark, da hun var i starten af 20'erne og har modtaget kontanthjælp siden, dog med kortvarige perioder i beskæftigelse eller uddannelse. Debbie blev tildelt førtidspension for 22 år siden, da hun var 41 år gammel. Hendes erfaringer med økonomiske sanktioner i kontanthjælpssystemet ligger derfor over 20 år tilbage, hvor sanktionsreglerne var anderledes end i dag. Men jeg anser alligevel hendes erfaringer for relevante i forhold til specialet, da det er kontanthjælpsmodtageres oplevelser af de økonomiske sanktioner, jeg interesserer mig for og undersøger. Kontanthjælpssystemet og reglerne for de økonomiske sanktioner har ændret sig, siden Debbie modtog kontanthjælp, men jeg mener ikke, at dette diskvalificerer hendes oplevelser og erfaringer med disse sanktioner. Debbie blev efter eget udsagn tildelt førtidspension primært pga. et behandlingskrævende alkoholmisbrug. Det var en sagsbehandler med tilknytning til en alkoholklínik, hvor Debbie senere kom i behandling, der anbefalede førtidspension. Debbie anså førtidspensioneringen som et nederlag, men fik det bedre. Debbie har endvidere periodevis et hashmisbrug og har

diagnosen posttraumatisk stress syndrom. Debbie fortæller endvidere om perioder med angst og depression, der gør det vanskeligt for hende at klare hverdagen i disse perioder. Jeg interviewede Debbie den 22. september 2015. Interviewet varede 55 minutter og 29 sekunder.

Søren

Det næste interview lavede jeg den 24. september 2015 med 50-årige Søren fra København. Søren er uddannet elektriker og arbejdede som sådan i lange perioder, indtil han var 35 år, hvor han som følge af sygdom i den nærmeste familie og en heraf følgende depressiv periode blev arbejdsløs og begyndte at modtage kontanthjælp. Søren har siden modtaget kontanthjælp og i meget korte periode været beskæftiget som tjener og chauffør. Søren er ikke blevet økonomisk sanktioneret, men bliver efter eget udsagn truet hermed, hver gang han er i kontakt med systemet. Jeg har valgt at inddrage Sørens oplevelser af og erfaringer med trusler om sanktioner, fordi rationalet bag brugen af sanktioner antager en såkaldt ex-ante effekt, hvor formålet med truslen om sanktion er en adfærdsregulering, der skal bringe vedkommende tættere på at opnå beskæftigelse. Formålet med en trussel om sanktion og en effektueret sanktion er det samme, nemlig at give et incitament til beskæftigelsesfremmende aktiviteter. Derfor mener jeg, at det også er interessant, hvordan truslen opleves, da der fra systemets side forventes samme reaktion på truslen om sanktion og reel sanktion. Jeg er dog klar over, at jeg ikke kan konkludere noget i forhold til, hvordan Søren ville reagere på en effektueret sanktion.

Søren blev tilbudt førtidspension i 2004, men afslog da han ikke var interesseret i at blive pensionist som 39-årig og endvidere sigtede mod på et tidspunkt at opnå samme årsindkomst, som han havde, da han arbejdede som elektriker. I dag er Sørens primære fokus ikke på at opnå beskæftigelse, men at få det psykisk bedre og få nogle bedre rammer for sin hverdag. Han har et hashmisbrug og forklarer, at han lider af angst. Han bor i en andelslejlighed, som han fortæller er meget nedslidt, fordi han ikke har haft økonomisk mulighed for at vedligeholde lejligheden de sidste 15 år. Interviewet varede 41 minutter og 15 sekunder.

Dorte

Dorte er 45 år, bosat i Købehavn i en lejlighed og har en søn i teenage-alderen, der går på efterskole. Dorte har været i kontanthjælpssystemet, siden hun var 18 år gammel og har aldrig været på arbejdsmarkedet. Hun er blevet sanktioneret flere gange gennem årene. Fradraget i kontanthjælpen i forbindelse med disse sanktioner har været alt fra et par dage til en måned ad gangen. Dorte er tidligere stofmisbruger og har, siden hun var 17 år, været i gentagne behandlinger for dette. Hun er i dag bruger af metadon og lejlighedsvis andre ikke nærmere definerede angstdæmpende midler. Dorte har stiftet en brugerforening for stofbrugere, sidder i flere interesseorganisationer, der beskæftiger sig med samfundets udsatte og udtaler sig ofte i medierne og i hørings svar fra interesseorganisationer.

Dorte blev som 21-årig tilbudt førtidspension, men takkede dengang nej, da hun ikke ville afskrives. Hun søger nu førtidspension med nævne mellemrum, men har fået afslag på sine ansøgninger. Interviewet blev lavet den 27. oktober 2015 og varede 1 time og 1 minut.

Martin

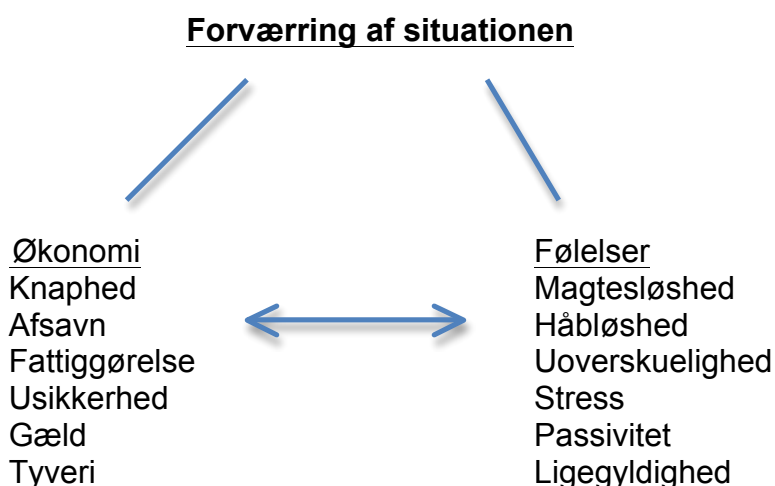
Martin er 27 år og bor i en ungdomsbolig for udsatte unge. Jeg interviewede ham den 29. oktober 2015, og han havde på dette tidspunkt boet i ungdomsboligen i 2 måneder, og havde forinden været hjemløs. Martin har været i kontanthjælpssystemet, siden han var 20 år, afbrudt af perioder i beskæftigelse af 2-6 måneders varighed. Han er blevet sanktioneret talrige gange, og har efter eget udsagn ofte kun fået udbetalt få tusinde kroner i kontanthjælp. Da Martin er under 30 år, er han af flere omgange blevet pålagt at tage en uddannelse. Han har påbegyndt 3 uddannelser, som han ikke har færdiggjort. Han er på interviewtidspunktet i praktik på en arbejdsplads, hvor han er glad for at være. Hans mål er fast beskæftigelse og en struktureret hverdag. Han har faste ugentlige samtaler med pædagoger tilknyttet ungdomsboligen og er ikke blevet sanktioneret i den tid, han har boet der. Interviewets varighed var 28 minutter og 36 sekunder.

Idun

Idun interviewede jeg den 26. november 2015. Dette interview var det sidste, jeg lavede. Idun er 26 år, har været i kontanthjælpssystemet i 3 år og modtager på interviewtidspunktet uddannelseshjælp. Idun har en stofskiftesygdom, er kronisk smertepatient som følge af en trafikulykke og er i metadonbehandling pga. et tidligere morfikamisbrug. Hun lider endvidere af tilbagevendende depressioner og var som teenager i behandling i ungdomspsykiatrien. Idun er på interviewtidspunktet kategoriseret som værende i uddannelsesafklaring og skal ifølge sin uddannelsesplan søge ind på den ønskede uddannelse i januar 2016. Hun er lige nu i aktivering 10 timer om ugen. Idun er blevet økonomisk sanktioneret 4-5 gange, mens hun har været i uddannelsesafklaring. Hun har tidligere været kategoriseret som job- og uddannelsesparat og blev her sanktioneret flere gange, da hun ikke kunne leve op til aktiveringskravet forbundet med kategorien.

6. Analysedel 1: Forværring af situationen

Denne analysedel tager udgangspunkt i interviewkodningens første kategori, der beskriver interviewpersonernes oplevelse af, at økonomiske sanktioner forværrer deres i forvejen svære situation både økonomisk og følelsesmæssigt. Nedenfor er kategorien og dens underkategorier afbilledet. Pilen mellem underkategorierne "økonomi" og "følelser" skal illustrere, at disse ser ud til gensidigt at påvirke og forstærke hinanden.

Interviewpersonerne fortæller på hver deres måde, at deres generelle livssituation forværres, når de sanktioneres økonomisk eller bliver truet med økonomisk sanktion. Der skal her mindes om, at interviewpersonerne har andre problemer udover ledighed.

44-årige John fortæller her, hvordan han reagerer, når han sanktioneres, og hvilke økonomiske konsekvenser sanktionen har for ham:

"Jeg reagerer overordnet negativt og selvdestruktivt på sanktionerne. De ødelægger konkret de forsøg, jeg gør for at bedre min økonomi via planlægning, og de forstærker mine negative tanker om manglende evner og muligheder for at komme videre."

"Sanktionerne har den økonomiske konsekvens, at jeg tilbagesættes".

(John, 19.09.15).

John er hjemløs og sover i parker i Købehavn. Han forsøger at forbedre sin økonomiske situation ved at planlægge, men sanktionerne skaber en usikkerhed, der medfører, at disse planer bremses eller mislykkes. Endvidere påvirker sanktionerne Johns tro på, at han selv er i stand til at ændre situationen til det bedre. Han oplever både, at hans økonomiske situation forværres som følge af sanktionen, og samtidig at hans følelsesmæssige vanskeligheder forstærkes. Han reagerer selvdestruktivt. Her svarer John på, hvad han konkret gør, når han sanktioneres:

”Når jeg bliver sanktioneret, forstærker det nogle uheldige tendenser jeg har. Eksempelvis ligegyldighed overfor alt andet end situationen her og nu. Og så kan jeg finde på at fylde en rygsæk med mad fra supermarkedet ud fra den tanke, at jeg også skal have det godt.” (John, 19.09.15).

John er klar over, at hans reaktion er uheldig, men sanktionen påvirker hans evne til at se fremad. Han fokuserer på den øjeblikkelige situation og agerer på en måde, der kan karakteriseres som irrationel i en økonomisk forstand, da hans øjeblikkelige reaktion forværrer hans fremtidige situation. Denne form for ikke-rationelle adfærd genfindes i en undersøgelse af konsekvenserne af at leve på de laveste ydelser i Danmark, hvor en del af undersøgelsens respondenter handler desperat og delvist følelsesfokuseret i økonomisk trængte situationer (Ejrnæs m.fl., 2015:130). De føler sig stressede og pressede og har svært ved at overskue situationen. Som det fremgår af citaterne, sker der for John et samspil mellem de økonomiske og følelsesmæssige konsekvenser af sanktionen, som gensidigt forstærker forværringen af den generelle livssituation.

45-årige Dorte er tidligere stofbruger og har været i kontanthjælpssystemet, siden hun var 18 år gammel. Hun er på interviewtidspunktet i metadonbehandling og har pga. psykiske problemer svingende ressourcer til at klare hverdagen og arbejdsprøvningen. Dorte har dog stiftet en forening for stofbrugere, som fylder meget i hendes hverdag, men hun er ofte ikke i stand til at beskæftige sig med foreningen, når hun sanktioneres:

Interviewer: ”Så de perioder hvor du bliver trukket, har du...har du så også svært ved at øh lave det arbejde, du ellers laver?”

Dorte: "Ja, ja, der går jeg bare ned. Altså. Det kan, altså det kan jeg ikke overskue. Jeg ringer som regel til Charlotte oppe ved Gadejuristen, og hylér og kan ikke finde ud af at løse det selv. Fordi jeg bliver bare....jeg kan ikke overskue det. (Dorte, 27.10.15).

Dorte har ikke de samme ressourcer i de perioder, hvor hun sanktioneres, og magter ikke det samme, som hun gør, når hun ikke sanktioneres. Sanktionerne medfører ofte passivitet fra Dortes side, hvilket kan være et eksempel på den såkaldte ressourceeffekt, hvor manglende økonomiske ressourcer påvirker den enkeltes handlekraft, motivation og evne til at tage vare på sig selv. Passivitet kan dermed blive en sideeffekt af økonomisk knaphed (Clement & Goul Andersen, 2006:30). Dorte har dog et netværk bl.a. hos Gadejuristen som følge af den forening, hun har stiftet, som hun i nogle tilfælde trækker på, når hun befinder sig i en svær situation. De, der har ressourcepersoner i deres netværk, klarer sig ofte bedre i disse situationer end personer med manglende netværk (Müller m.fl., 2010).

Flere undersøgelser indikerer, at mangel på økonomiske ressourcer begrænser mulighederne og evnerne til at klare en svær livssituation herunder arbejdsløshed eller andre sociale problemer (Ervasti & Venetoklis, 2010; Müller m.fl., 2015). Ervasti og Venetoklis har undersøgt individuel velbefindende under arbejdsløshed, og konkluderer, at det relativt ringere velbefindende, der findes hos en del arbejdsløse primært relateres til en trængt økonomisk situation (Ervasti & Venetoklis, 2010:137). Endvidere konkluderer Ejrnæs m.fl., at den mest udbredte konsekvens af en nedsat social ydelse er økonomiske problemer og at den udtalte reaktion på disse økonomiske problemer blandt ledige med problemer udover ledighed er modløshed og passivitet (2010:19,76). De svageste ledige har ofte ikke ressourcerne til at reagere som tiltænkt på det økonomisk incitament som sanktionen er et udtryk for. De oplever ringere livskvalitet og omfattende materielle og sociale afsavn (Ejrnæs m.fl., 2010:20).

Dorte oplever, at hun pga. den økonomisk trængte situation ikke har råd til almindelige dagligdags ting, og har i perioder stjålet i supermarkeder for at dække sin søns og egne behov.

"Før i tiden stjal jeg tingene. Det gjorde jeg."

"Så øh det gjaldt om at have 15 kr., for så kunne man altid købe en mælk og en pakke toast, fordi så kunne man stjæle resten. Man skulle altid have et påskud til at gå derind ikk? Så kunne man jo stjæle ost og kød, altså. Så der er jo ingen grund til at stjæle hakket oksekød, når man lige så godt bare kan stjæle en mørbrad, altså."

"Så vi havde det godt altså. Nå, ja, men altså fuck det, når det er, når tingene er på den måde, man bliver ligeglad altså. Der er ikke noget, der er vigtigere end ens unge alligevel." (Dorte, 27.10.15.).

Ligesom John fokuserer Dorte på den øjeblikkelige situation og føler en form for ligegyldighed i forhold til andre hensyn, når situationen er rigtig svær for hende. Hun handler for at afværge det pressende problem, der består i, at hun ikke har råd til at købe tilstrækkeligt med dagligvarer til sig selv og sin søn, men overvejer ikke de eventuelle konsekvenser af handlingen.

26-årige Idun har ligesom Dorte oplevet at føle sig nødsaget til at stjæle mad i supermarkeder. Hun fortæller her, hvordan hun klarede sig økonomisk og hvordan det føltes at være i en økonomisk dårlig situation:

"Altså det har jo indflydelse på alting. Altså når man.....når man ikke kan betale noget som helst, så har det indflydelse på ens øh....altså ens psykiske velvære, ens generelle velvære, fordi man kan ikke købe noget mad. Det har indflydelse på øh...at man kommer ud i kriminalitet, fordi man begynder at stjæle i butikker, fordi man.... stjæler mad. Altså øh. Og det har jo ikke... Det er enormt demotiverende." (Idun, 26.11.15).

"Det var jo sådan noget med at prøve på at tjene penge på at sælge nogle billeder, få nogle penge af min mormor, få nogle penge af mine forældre, stjæle mad. En kombination af alt det ikk?"

Det føles forfærdeligt ydmygende, fordi at øh...at man tænker ikke på andet end penge. Eller det gør man, men det optager ens hjerne konstant, øh fordi at man siger hele tiden: "okay det har man, det har man", og ens grænser bliver også gradvist rykket. Øh, først var det sådan, du ved, "ej, men jeg vil kun stjæle i de butikker, der gør noget skidt for verden", og så rykkes den langsomt ikk?" (Idun, 26.11.15).

Iduns økonomisk knappe situation fører til et konstant fokus på økonomi, og at hun overskrider egne grænser. Hun stjæler mad og fortæller senere i interviewet, at hun har lånt en del penge af sin familie. Der er som for John og Dorte tale om kortsigtede forsøg på at afværge situationen, hvor andre hensyn må tilsidesættes, og hvor de valg, der træffes i den øjeblikkelige situation, potentielt kan forværre Iduns fremtidige situation. I disse situationer har Idun ikke overskud til at tænke på andet end løsningen på den akutte, presserende situation, hvor hun ikke har råd til basale fornødenheder.

I det tidligere omtalte forskningsprojekt omhandlende konsekvenserne af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag betegnes tyveri som "desperado-coping", dvs. et desperat forsøg på at imødegå de livsbetingelser og omstændigheder, man står overfor (Müller m.fl., 2010:13). Strategien betegnes som desperat, da tyveri selvfølgelig er ulovligt og uhensigtsmæssigt, og fordi strategien dermed potentielt kan forværre situationen.

John betegner selv sin reaktion på økonomiske sanktioner som desperat, fordi han oplever sin økonomiske situation som uoverskuelig:

"Når jeg sanktioneres, bliver jeg lidt desperat, fordi min økonomiske situation jo i forvejen er præget af underskud. Min oplevelse af hvad der er nødvendigt bliver flydende, og forstærker helt klart min tendens til uoverskuelighed." (John, 19.09.15)

Gældsstiftelse anses også som desperadocoping, da det ofte ikke er realistisk at betale gælden tilbage indenfor en overskuelig fremtid og samtidig også kan forværre den økonomiske situation på længere sigt. At samle flasker for at øge de økonomiske ressourcer anses endvidere for at være desperadocoping (Müller m.fl., 2010:14).

”Jeg kommer aldrig ud af min situation, når jeg skal rende rundt og lede efter flasker for at få.....en pakke rullepølse. Og rende rundt og låne en krone, hvis der er et brød til en krone oppe i kantinen. Det er sådan min økonomi er.” (Søren, 24.09.15).

50-årige Søren, der citeres her, har været i kontanthjælpssystemet i ca. 15 år. Han har aldrig været sanktioneret, men bliver ofte truet hermed. Søren har altså ikke oplevet de økonomiske konsekvenser af et fradrag i kontanthjælpen som følge af sanktion. Han fortæller dog, at han ikke har råd til almindelige fornødenheder og må lide en del afsavn. Han bliver meget følelsesmæssigt påvirket af truslerne om sanktion, og de har konsekvenser for hans mentale velbefindende. Til spørgsmålet om hvordan han har det med sanktionstruslerne, svarer han:

”Ja, så knækker jeg sammen. Jeg var...jeg havde ikke røget hash i 4 måneder, stoppede med at ryge. Det har jeg også sagt til dem. Jeg kan ikke holde ud deres.....deres ting ude i jobcentret. De skal holde sig væk fra mig. Men jeg skulle til et møde og så truede hun mig med det der, og nu er jeg tilbage i mit hashmisbrug, og jeg har ikke råd til toiletpapir, tandpasta, vask. Intet. Det er sådan, det kører den næste halvanden måned, hvor jeg ikke har råd, må man sige. Og jeg kan ikke stoppe det. Altså øh, jo mere stresset jeg bliver, så ryger jeg hash for at bruge det som medicinering” (Søren, 24.09.15).

Søren oplever, at truslerne om økonomisk sanktion påvirker ham mentalt på en sådan måde, at han falder tilbage i sit hashmisbrug for at klare situationen. Hashmisbruget koster penge og bevirker, at Søren ikke har råd til almindelige dagligdagsvarer. Dermed har

Sørens mentale tilstand betydning for hans økonomiske situation. Han fortæller endvidere i interviewet, at han ryger hash for at flygte fra situation. Hans forsøg på at klare den øjeblikkelige situation forværrer både hans nuværende og fremtidige økonomiske situation.

Søren føler sig desuden mere modløs, når han trues med sanktion, og en realiseret sanktion vil efter hans mening være lig med en uoverskuelig katastrofe:

”Og når de siger, at de sørger for ikke at give mig nogen hjælp, det betyder, at jeg bliver hjemløs. Og det har jeg sagt én gang for alle, at dét kommer jeg ikke til at være, for så tager jeg mit liv. Så når nogen truer mig med det, så er det det samme som at true mig med, at nu skal jeg dø.”
(Søren, 24.09.15).

Søren lider af angst og har tidligere været i psykiatrisk behandling. Som i citatet ovenfor taler Søren flere gange om at tage sit eget liv i løbet af interviewet. Truslerne om økonomisk sanktion forstærker hans suicidale tanker. Situationen fremstår håbløs og uoverskuelig for ham.

Søren fortæller også i interviewet, at han på nuværende tidspunkt ikke er interesseret i at få et arbejde. Han oplever, at han er for syg dertil. Han vil gerne have fred og ro til at få det bedre og få mere styr på sit liv, men han oplever, at hans forsøg herpå ødelægges, når han trues med økonomiske sanktioner. Det økonomiske pres avler passivitet og afmagt (Goul Andersen, 2010:36).

63-årige Debbie er førtidspensionist og har forud herfor modtaget kontanthjælp i en årrække. Hun fortæller her, at hun pga. et alkoholmisbrug og psykiske problemer i perioder ikke har kunnet leve op til kravene forbundet med at modtage kontanthjælp, selvom hun var klar over muligheden for sanktion. Udfordringen for nedestående sekvens har Debbie fortalt, at hun i en periode på en uge ikke mødte op på den daværende arbejdsformidling, og derfor ikke fik udbetalt ydelse i den pågældende uge:

Interviewer: *Okay, hvornår var det?*

Debbie: *Jamen, det er helt tilbage i 80'erne.*

Interviewer: *Ja, og der blev du trukket i en uge, fordi du ikke kom ind og stemple, siger du?*

Debbie: *Ja, og det var frygteligt. Det var meget svært.*

Interviewer: *Hvad var grunden til, at du ikke kom ind?*

Debbie: *Jamen, fordi jeg var for syg. Det er langt....psykisk.*

Interviewer: *Så du havde ikke overskud til at komme ind?*

Debbie: *Jamen, jeg havde ikke engang overskud til at ringe.*

...

Debbie: *Jeg havde det rigtig dårligt. Jeg var meget depri og jeg var rigtig angst.*

...

Interviewer: *Så det var derfor du ikke kom og stemplede?*

Debbie: *Ja, det tror jeg, det havde noget med det at gøre, ja. Så det var virkelig hårdt.*

Interviewer: *Var det noget du tænkte over hver dag, at du skulle op og stemple for at få din ydelse, eller var det noget..?*

Debbie: *Det tror jeg ikke. Ikke når jeg har drukket et par dage, så kunne jeg ikke huske noget. (Debbie, 22.09.15).*

Debbie var ikke i stand til at reagere på sanktionstruslen, selvom hun var klar over, at den eksisterede, og var klar over, at hun skulle møde op. Hun havde en del andre sociale problemer, der gjorde hende ude af stand til dette. Særligt hendes alkoholproblem og konsekvenserne af dette fyldte meget og hun havde ikke ressourcerne til at møde op eller til at reagere på truslen om sanktion. Dette er i tråd med andre undersøgelser på området, hvor økonomiske incitamenter overfor svage ledige, dvs. ledige med problemer ud over ledighed, oftest ikke har den ønskede effekt, men at de manglende økonomiske ressourcer derimod fører til social marginalisering (Goul Andersen, 2010:32)

27-årige Martin har pga. psykiske problemer ofte heller ikke været i stand til at reagere på sanktionstruslen:

”Øh, jamen altså, det....jeg er blevet sanktioneret pga., at jeg ikke møder op og at jeg ikke melder det, men det har som regel noget at gøre med min psyke. Øh og ting der ikke er godtaget fravær for dem. Øh...så det kan være...altså jeg har før prøvet, hvor jeg ikke får nogen penge i en hel måned. Og så alt efter hvad...hvor meget jeg så har mødt op ikk? Øh men altså jeg har...jeg tror aldrig, at jeg ikke har været sanktioneret i....før (indtil for) et par måneder siden.” (Martin, 29.10.15).

Martin oplevede, at han i en periode blev økonomisk sanktioneret mere eller mindre hele tiden. Han var klar over, at han kunne sanktioneres, hvis han ikke mødte op eller hvis hans eventuelle fravær ikke var at godkendt karakter, men var ikke i stand til at ændre adfærd. Martin fortæller endvidere i løbet af interviewet, at han i disse perioder lukkede sig inde og ikke foretog sig noget. Her ses en passivitet som omtalt ovenfor i forhold til flere af de andre interviewpersoner. Martin fortæller her, hvad der sker, når han sanktioneres:

”...det giver mig ikke mere lyst, hvis du kan sige det sådan, lyst eller mod til at komme de steder hen, som du nu skal. Øh... og økonomisk, der er det jo bare, eller psykisk, der er det jo stress kun at få 1500 kroner til en hel måned eller 2000 kroner eller 3, altså.” (Martin, 29.10.15).

Martins motivation og handlekraft påvirkes, når han sanktioneres og befinder sig i en økonomisk trængt situation, hvilket er i tråd med tidligere omtalte ressourceeffekt.

Martin har også flere gange lånt penge af venner og bekendte for at klare sig. Han fortæller, at han er klar over at lånet starter en ond cirkel, da lånet skal betales tilbage igen næste måned, og at han så står i en økonomisk mangelsituation igen. Han føler derfor, at han bliver sat tilbage, når han sanktioneres:

"...det sætter dig bare tilbage, fordi så skal jeg ud og låne. Og så næste måned skal jeg betale dem tilbage, så jeg har kun halvdelen af... Altså så det er bare..." (Martin, 29.10.15).

Der er tale om et kortsigtet forsøg på at klare den nuværende situation, som kan forværre den fremtidige situation, hvilket Martin er klar over, men han oplever ikke at have andre muligheder. Den svære økonomiske situation opleves som demotiverende og er med til at fremkalde passivitet som beskrevet ovenfor i forhold til flere af de andre interviewpersoner.

Martin fortæller:

"Så siger jeg til dem: "Prøv at høre. Hvad havde du regnet med? Jeg har fået 1500. Jeg skal bruge 400 på buskort. Så har jeg 1100 tilbage. Og 2 uger der har jeg ingen penge til mad. Så hvor meget motivation, tror du, jeg har for at komme herind hver dag og sidde?" Men det gør det ikke bedre at sidde hjemme, fordi så... Altså dér der bliver jeg i det mindste stimuleret en lille smule til ikke at skulle sidde og tænke på de ting. Når du bare er derhjemme og situationen er lort, og der ikke er ting omkring dig til at få din tankegang på nogle andre ting, så bliver det bare værre ikk? Og så bliver det forstærket, og så kommer jeg jo så heller ikke, fordi så har jeg det ikke fedt, og så...altså så lukker jeg mig bare inde i...ja et par dage ikk?" (Martin, 29.10.15).

Martin har erfaret, at det ikke er godt for ham at sidde herhjemme, men mangler motivation til at møde op til aktivering, når han presses økonomisk. Citatet illustrerer den gensidige forstærkning, der synes at være mellem forværringen af den økonomiske situation og forværringen af den følelsesmæssige situation, som interviewkodningens første kategori omhandler.

6.1 Opsummering

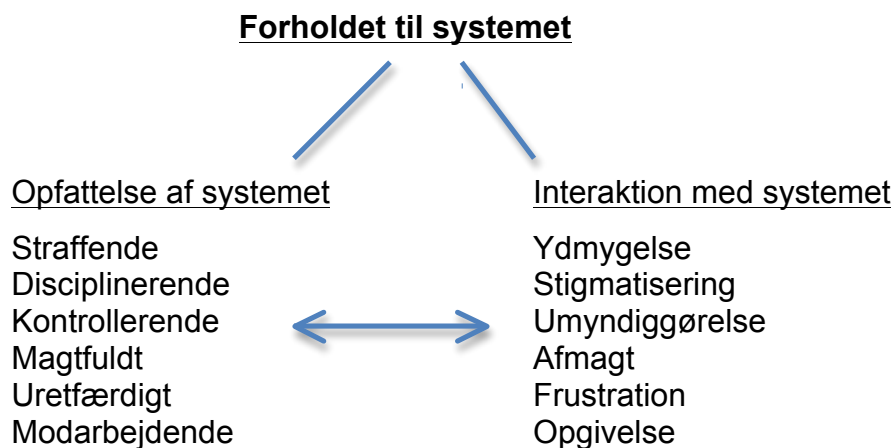
Det fremgår af analysen, at de ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere, der er blevet interviewet, på forskellig vis oplever, at de økonomiske sanktioner er med til at fremkalde en mere problemfyldt situation for dem. De oplever, at deres livssituation bliver sværere at overskue og mere stressende, fordi de i forvejen forud for den økonomiske sanktion har problemer i deres liv. De oplever materielle afsavn og en heraf følgende desperation i forhold til at klare hverdagen økonomisk. Der ses en oplevelse af at miste troen på, at livssituationen kan forandre sig til det bedre, hvilket blandt andet giver sig udslag i modløshed og passivitet.

7. Analysedel 2: Forholdet til systemet

Denne analysedel tager udgangspunkt i interviewkodningens anden kategori, der omhandler interviewpersonernes forhold til systemet. Systemet skal her forstås som en bred betegnelse for beskæftigelsessystemet fra den enkelte interviewpersons sagsbehandlere og den lovgivning de formidler og til jobcentret og ydelsesservice.

Interviewpersonerne giver i interviewene udtryk for, at den økonomiske sanktion er med til at fremkalde en bestemt type oplevelse af systemet, dvs. de oplever, at sanktionen har konsekvenser for deres forhold til dette system.

Denne analysekategori opdeles i to underkategorier. Den ene indeholder begreber, der beskriver interviewpersonernes opfattelser af systemet og den anden underkategori sætter begreber på interviewpersonernes oplevelser af og følelser forbundet med interaktion med systemet. Dette er afbilledet nedenfor og pilen mellem "opfattelse af systemet" og "interaktion med systemet" skal illustrere en gensidige påvirkning, idet der ser ud til at være et samspil mellem den måde hvorpå interviewpersonerne opfatter systemet og den oplevelse de har, når de interagerer med systemet og omvendt.

Dorte på 45 år har været i kontanthjælpssystemet, siden hun fyldte 18 år og har dermed mange års erfaring med systemet. Dorte oplever systemet som straffende, når hun sanktioneres:

”Altså det eneste jeg oplevede, når jeg blev sanktioneret, det var jo bare, at jeg mistede kontakten med systemet. Det system, der skulle hjælpe mig.

Straf. Kun straf. Altså der er jo ikke noget positivt i det.” (Dorte, 27.10.15).

Systemet får en disciplinerende funktion i Dortes liv og det står i modsætning til den hjælpende funktion, som Dorte mener, at systemet burde have. Når hun sanktioneres føler hun sig straffet ikke hjulpet. Opfattelse af systemet som en modspiller og ikke som en hjælpende foranstaltning i Dortes liv forstærkes, når Dorte forsøger at interagere med systemet:

”Dengang vil jeg sige, var det også et skide svært system at kommunikere med. Altså...øh...nogle steder i hvert fald. De var fandeme grove. Øh, og jeg endte med at have polititilhold nogle steder og sådan noget, så. Fordi de simpelthen talte så grimt til én, så når man stod og havde det allerværst. De taler også grimt til dig, fordi at når du ringer og siger, at øh...”

”Fordi at de fik mig til at eksplodere, fordi de talte ned til mig og jeg var magtesløs.” (Dorte, 27.10.15).

Dortes interaktion med systemet ser i ovenstående citat ud til at forstærke hendes frustration. Hun oplever nogle sagsbehandlere som grove og fortæller både i citatet her og andre gange i løbet af interviewet, at hun til tider har vanskeligt ved at styre sit temperament, når hun efter en økonomisk situation står i en uoverskuelig og afmægtig situation, og skal tale med systemet. Dorte har fået polititilhold i forhold til nogle sagsbehandlere pga. hendes adfærd.

50-årige Søren har som Dorte haft konflikter med systemet. Nedenstående citat henviser til en situation, hvor Søren under et møde med en sagsbehandler fortæller, at han vil tage sit eget liv, hvis truslen om økonomisk sanktion realiseres:

”Så sagde hun, at jeg ikke skulle true hende. Så sagde jeg: ”Jeg truer ikke dig. Det er mig selv, jeg snakker om.” Så kunne jeg godt gå, hvis jeg skulle fremsende sådan nogle trusler. Og så skulle jeg gå. Så gik jeg. Det var heller ikke andet end skænderi. (Søren, 24.09.15).

Dortes og Sørens reaktioner kan tolkes som frustration og afmagt i forhold til den situation, som de oplever, at systemets disciplinering sætter dem i. Deres reaktioner kan også tolkes som modmagt i konfrontationen med det magtfulde systems disciplinering (Larsen m.fl., 2005:194). Uanset i hvilket perspektiv reaktionerne forstås, så bliver resultatet i de to tilfælde, at kommunikationen mellem parterne midlertidigt stoppes, og at kontanthjælpsmodtageren i nogle tilfælde giver op i forhold til sin situation:

”Øh, og det frustrerede mig helt vildt, så det var bare ....det kunne jeg ikke øh tøjle så godt. Jeg blev rigtig vred. Øh... Og her hvor jeg er blevet ældre, jamen der er det jo bare blevet sådan en opgivende....når de, når de sanktionerer én. Man orker jo ikke engang at protestere mere, altså.” (Dorte, 27.10.15)

Idun på 26 år oplever de foranstaltninger, som hun skal gøre for ikke at blive økonomisk sanktioneret, som ydmygende:

Idun ”Øh, altså når jeg melder mig syg øh.... Man skal melde sig syg to steder, som du jo nok ved. Til øh aktiveringsstedet og til øh jobcentret. Når jeg siger det her (aktiveringsstedet), så er det okay. De kender min historie. Jeg har en rigtig sød kontaktperson. Øh, når man ringer til jobcentret er det en helt anden historie. Dér bliver altid stillet en....Igen jeg tror, at de ansætter lidt den samme typer mennesker som i kassen. Der bliver stillet enormt meget spørgsmål til det. Og det er sjovt, fordi jeg har fået at vide at i erhvervslivet, så må de ikke engang spørge, hvad der er galt. Så det er en helt anden retning.”

Interviewer: *”Hvordan føles det? At blive behandlet sådan?”*

Idun: *"Igen, det føles ydmygende. Det føles som om, at man lyver, når man ikke gør det."*
(Idun, 26.11.15).

Idun fortæller senere i interviewet, at en retmæssig sygemelding ofte kræver en udtalelse fra en læge. Hun føler det ydmygende, at hun ikke opfattes og behandles som andre mennesker, der melder sig syge på deres arbejdsplads. At borgerens ord ikke er nok i sig selv for, at systemet accepterer fraværet som gyldigt, og dermed ikke sanktionerer borgeren, genfindes i undersøgelsen af Caswell m.fl., hvor nogle af undersøgelsens deltagere havde samme oplevelse. I rapporten af Caswell m.fl. henvises endvidere til Vicki Lens' studie vedr. frontlinjemedarbejders brug af økonomiske sanktioner over for ledige, der også finder, at i modsætning til en ansat i en virksomhed, der melder sig syg, er den lediges påstand om sygdom ikke nok. Der kræver yderligere dokumentation (Lens, 2008:14, Caswell m.fl., 2011:67).

Som det fremgår af citaterne fra interviewet med Idun, deler hun systemet op i henholdsvis k-kassen og kontaktpersonen på hendes aktiveringssted. K-kassen er ydelsesservice, der står for udbetaling af ydelser. Det er k-kassen, der sender brev til borgeren, når vedkommende er blevet økonomisk sanktioneret, og borgeren skal kontakte K-kassen, hvis vedkommende har kommentarer til årsagen til udeblivelse.

"Når de sanktionerer, ja, så ser jeg det som et disciplinerende system. Og alt hvad der vedrører k-kassen har jeg enormt øh....bortset fra én enkelt gang, har jeg enormt dårlige erfaringer med. Det er som om, at der er en verden til forskel. Og dem der sidder og tager telefonen dér og så dem, man møder ellers. Og jeg tror, at det lidt er med vilje, fordi jeg tror, at dem man ansætter dér, er nogle meget....øh....ja, sejle, øh regelrette personer. Og det tror jeg er med vilje, de ansætter sådan nogle, fordi at det er folk, der hurtigt skal tage en beslutning og hurtigt skal sige: "ja, men der er ikke noget at gøre ved det, hej."" (Idun, 26.11.15).

Idun tillægger systemet et kalkulerende rationale i forhold til hvem, der ansættes som personale i k-kassen. Hun mener, at intentionen er, at de ansattes fremgangsmåde skal

understøtte de økonomiske sanktioners disciplinerende element. Idun fortæller senere i interviewet, at hun føler det ydmygende, når hun med sine egne ord skal "lægge sig fladt ned" og være krybende i forhold til de ansatte i k-kassen, når hun skal forklare, hvorfor hun ikke mødte op til et møde eller til aktivering (Idun, 26.11.15).

27-årige Martin differentierer også mellem k-kassen og andre dele af systemet. På spørgsmålet om hvorvidt han møder forståelse fra systemet, svarer han følgende:

"Ikke fra.. altså jo...hvis... det kan du godt, hvis det er sagsbehandler og nogle af de øh, hvad hedder det, vejledere eller mentorer man har. Men hvis det er....hvis vi snakker specifikt k-kassen, som står for sanktionen, der er meget meget lidt. Meget lidt. Men igen så, det er der jo for en grund." (Martin, 29.10.15).

Martin oplever k-kassen som meget lidt forstående, men han giver modsat Idun udtryk for, at han har forståelse for k-kassens fremgangsmåde og på spørgsmålet om, hvorvidt han synes, det er okay, at han sanktioneres, svarer han:

"Altså det.....set fra deres synsvinkel, så ja. Fordi hvad kan man ellers gøre? Altså jeg kan ikke komme på noget, man ellers skulle gøre for at straffe eller for at få folk til at møde op. Men på den anden side så får de mig heller ikke til at møde op ved at tage mine penge, så det er sådan det.... Altså jeg har ikke en løsning på det, men det virker ikke efter hensigten i hvert fald." (Martin, 29.10.15).

Martins forståelse for det straffende og opdragende element i brugen af de økonomiske sanktioner er i tråd med fundene i en anden undersøgelse af økonomiske sanktioner, hvor de unge mænd, der deltog i undersøgelsen, i højere grad giver udtryk at acceptere sanktionerne. Hvorimod de ældre deltagere i undersøgelsen mere opfattede sanktionerne som ydmygende og umyndiggørende (Caswell m.fl., 2011:76). Martin er den eneste unge mand under 30 år, jeg har interviewet, hvorfor jeg ikke kan konkludere noget i forhold til denne gruppe. Jeg finder det blot relevant at nævne, at den beskrevne tendens fra

undersøgelsen af Caswell m.fl. ikke modsiges af dette speciales empiri, idet de 4 interviewpersoner over 40 år i dette speciale ikke har forståelse for sanktionen som disciplinering, som derimod i større eller mindre grad opfatter sanktionen som ydmygende. Søren formulerer det således:

"Jeg prøver også at sige til dem hele tiden: "det eneste I kan løfte mennesker med, det er glæde". Og det er det kun. For hvis man har....det har jeg nemlig undersøgt, fordi jeg fik jo ikke noget hjælp af systemet, så er jeg begyndt at læse bøger om, hvad der egentlig kan hjælpe mennesker. Og det er at gøre dem glade, så bliver de stærkere, og så vil de søge glæden igen. Man søger ingen ydmygelse. Mere ydmygelse det er det eneste, jobcentret kan bidrage med. Det er ydmygelse, pisk og afmagt." (Søren, 24.09.15).

I interviewet med Søren fremgår det flere gange, at han opfatter systemet, i ovenstående citat eksemplificeret ved jobcentret, som en modstander og ikke som en mulighed for hjælp.

Debbie, der er 63 år, giver også udtryk for, at hun ikke oplever systemet som hjælpende i forhold til at forbedre situationen. Hun fortæller, at hun fik det bedre, da hun blev førtidspensionist og fik ro fra systemet.

Interviewer: *"Når du siger ro...hvad var det, du fik ro fra? Da du....da du øh..."*

Debbie: *"Fra systemet. Eller....jeg havde....jeg havde fået sådan et sted at stå, hvor jeg ikke...der var ikke så meget jeg skulle."*

Interviewer: *"Nej."*

Debbie: *"Og jeg kunne sådan slappe af og føle mig, at jeg ikke skulle straffes med for lidt penge og det. Og...så kunne jeg købe bedre mad til mig selv og alt muligt." (Debbie, 22.09.15).*

Men Debbie taler i interviewet også positivt om en sagsbehandler, der indstillede hende til førtidspension og derved var med til at give hende fred og ro, som hun oplevede, at hun behøvede for at få det bedre. Dette differentierede og i nogle tilfælde ambivalente forhold til systemet, ses også hos flere af de andre interviewpersoner. Der skelnes i varierende grad mellem den enkelte sagsbehandler og "sanktionssystemet", men det fremgår også, at denne skelnen kan være vanskelig at opretholde, når kontanthjælpsmodtageren oplever at blive sanktioneret uretmæssigt eller gentagne gange.

Idun fortæller her, hvordan hun oplever sanktioner og systemet:

"Altså hvis man møder et system, som øh, som vil én og forstår én, og som siger: "okay, det kan godt være, at du har fucket op, men vi forstår godt hvorfor." Og så: "kom i morgen." Eller...ikke? Så begynder man at få enormt dårlig samvittighed, hvis man ikke møder op. Men hvis man møder et system, som øh, som øh...som man ikke synes, vil én det godt, så bliver man mere og mere ligeglad jo. Og man bliver...mere og mere fjendtligt indstillet." (Idun, 26.11.15).

7.1 Opsummering

Formålet med denne analysedel var at vise, at det af interviewmaterialet fremgår, at økonomiske sanktioner ser ud til at fremkalde en bestemt oplevelse af systemet hos de interviewede kontanthjælpsmodtagere. Systemet opfattes i forbindelse med de økonomiske sanktioner som straffende og disciplinerende og interaktionen med systemet opleves ofte som ydmygende og frustrerende. Det ses dog også, at nogle af interviewpersonerne i deres vurdering af systemet skelner mellem den enkelte sagsbehandler og "sanktionssystemet".

8. Analysedel 3: Teoretisk informeret analyse

Denne tredje og sidste analysedel vil adskille sig fra de to forgående analyser, hvis ærinde var at lade interviewpersonerne tale og tage udgangspunkt i deres perspektiv. Denne analyse vil være teoretisk informeret af tre forskellige teorier, som anvendes til at perspektivere økonomiske sanktioner og de interviewede kontanthjælpsmodtageres oplevelser heraf. Der anvendes dele af tre teorier om risiko, som betragter risiko på hver sin måde. Inspirationen er hentet fra bogen "The Danish Welfare State", der behandler forskellige aspekter af den danske velfærdsstat ud fra et risikoperspektiv (Bengtsson m.fl., 2015). Teorierne kategoriseres i forhold til risiko, da det er risikoelementet i hver teori, der anvendes til at perspektivere forskellige aspekter af de økonomiske sanktioner og kontanthjælpsmodtagernes oplevelser heraf.

Det første perspektiv er governmentality-perspektivet, hvor risiko anses som et styringsredskab i forhold til samfundets individers handlen. Det andet perspektiv leveres af Ulrich Beck. Ifølge Ulrich Beck lever vi i et reelt risikosamfund, hvor risici akkumuleres på bunden af det sociale hierarki. Det tredje risikoperspektiv anskuer risiko som et produkt af kulturen. Ifølge Mary Douglas er opfattelsen af, hvad der udgør en risiko kulturelt bestemt.

Der er tale om tre meget forskellige teorier med forskellige ærinder og som opererer på forskellige niveauer. Ulrich Becks teori om moderniteten og det dertilhørende risikosamfund er en samtidsdiagnose. Han forsøger at opstille en ny model for forståelsen af samtiden (Rasborg, 2013:489). Min intention er ikke at lave en samtidsdiagnose og empirien indeholder heller ikke de nødvendige elementer til en sådan. Udelukkende den del af Becks teori om risikosamfundet, som omhandler tendensen til, at risici akkumuleres på bunden af det sociale hierarki og den heraf følgende fattigdomsfælde, vil blive anvendt i analysen.

Governmentality-litteraturen omhandler moderne staters styringsrationaliteter, og beskæftiger sig med handlen, og hvordan denne handlen kan styres, og bidrager endvidere med principper for analyser af dette (Dean, 2010). Der er bl.a. lavet governmentality-analyser af, hvordan den moderne velfærdsstat anvender risiko som kalkulationsrationalitet og styringsredskab i beskæftigelsespolitikken til at få borgerne til at

lede sig selv til at udvise den af staten ønskede adfærd (Dean, 1995) og af hvordan staten gennem forskellige beskæftigelsespolitiske og velfærdspolitiske tiltag søger at regulere den lediges adfærd (Little, 1999). Empirien i dette speciale indeholder ikke et statsperspektiv, da fokus er på kontanthjælpsmodtagerens perspektiver og oplevelser. Derfor vil denne analyse ikke indeholde en governmentality-analyse af statens styringsrationalitet i forhold til brugen af økonomiske sanktioner, men vil benytte sig af argumentationen fra andre governmentality-analyser foretaget på området. Det interessante i dette speciales sammenhæng er borgerperspektivet og den borgeradfærd, der forventes i governmentality-litteraturen som svar på statens styring. En adfærd som ser ud til ikke at gøre sig gældende i dette speciales empiri.

Mary Douglas' teori om risiko, og risikoopfattelse som værende kulturelt bestemt, fokuserer på kultur mellem mennesker, og på hvordan menings- og klassifikationssystemer og en heraf følgende risikoopfattelse skabes gennem interaktion mellem mennesker (Arnoldi, 2009:38). Teorien anvendes i argumentation for, at den arbejdsløse opfattes som en risiko og følgelig bebrejdes sin status som arbejdsløs.

I det følgende beskrives teorierne en af gangen og efter hver gennemgang, analyseres hvilke perspektiver, den beskrevne teori kan bidrage med i forhold til de interviewede kontanthjælpsmodtageres oplevelser af konsekvenserne af de økonomiske sanktioner.

8.1 Governmentality – risiko som styringsrationale

Begrebet "governmentality" blev introduceret af Michel Foucault, og er senere blevet videreudviklet af bl.a. Nikolas Rose, Peter Miller og Mitchell Dean (Bengtsson m.fl., 2015:12). Det er primært Deans behandling af governmentality og risiko, der beskrives her. Dean beskriver to betydninger af begrebet. Den ene betydning er at finde i Foucaults arbejder og betegner en bestemt form for styringstænkning og styringsudøvelse, der retter sig mod befolkningen som helhed og udviser en bekymring for det enkelte individ og for befolkningen og dens optimering. Målet er at sikre befolkningens velstand, velfærd, sundhed og lykke, og midlet, dvs. det domæne hvorigennem der styres, er økonomien. De kræfter og kapaciteter, som menneskene i samfundet besidder, anses som ressourcer, der gennem styring kan fremelskes, udnyttes og optimeres (Dean, 2010:55-57).

Den anden betydning af governmentality er af en mere generel beskaffenhed. Her handler det om at undersøge forskellige styringsmentaliteter og styringspraksisser. Den første betydning af governmentality er dermed en historisk specifik version af den anden mere generelle betydning (Dean, 2010:51,55). Styringen er en form for moderne magt, der retter sig mod at regulere aspekter af menneskelig adfærd i overensstemmelse med bestemte normer og mål (Dean, 2010:43). Dette gøres ved at få individet til at lede sig selv gennem mere eller mindre kalkulerende midler, herunder uddannelse, viden og andre teknologier (Bengtsson m.fl., 2015:13): Her forudsættes et frit subjekt, der kan respondere og handle frit, og som havende et repertoire af valgmuligheder, der blot begrænses af reguleringen i den sfære, hvori valget træffes. Subjektet, og dermed menes individet, antages at være i besiddelse af disse valgmuligheder og samtidig at være i stand til påtage sig ansvaret for egen livssituation og træffe valg på rationel vis (Dean, 1995:561-562; Bengtsson m.fl., 2015:12).

Et eksempel på denne form for styring er den aktive beskæftigelsespolitik (Dean, 1995:567; Bengtsson m.fl. 2015:12; Caswell m.fl. 2015:217). Dean argumenterer for, at de politiske mål og idealer om social retfærdighed, omfordeling, sikring af indkomst ved arbejdsløshed og dermed at mindske fattigdom, synes at stå i baggrunden i den aktive beskæftigelsespolitik. Derimod synes praksisser, der skal forme individets ønsker, behov og adfærd i en beskæftigelsesrettet retning, samt individets evne til at regulere disse og dermed evne til selvledelse at stå i forgrunden. Et aktivt beskæftigelsessystem bekymrer sig ikke blot om den lediges økonomiske situation og udsigten til et job, men også om reguleringen af holdninger, følelser og adfærd hos den ledige, der måtte nedsætte jobparatheden og dermed udgøre en barriere for at komme i beskæftigelse, og samtidig måtte øge risikoen for afhængighed af velfærdsstaten (Dean, 1995:567,572-573). Der er tale om en gensidig forpligtelse mellem borgeren, der modtager indkomsterstøttende overførsel, og staten, der udbetaler. Borgeren skal til gengæld gøre alt, hvad vedkommende kan for at forbedre mulighederne for at opnå beskæftigelse, hvilket blandt andet indebærer ovenstående form for selvledelse. Hvis borgeren ikke lever op til dette, kan det sanktioneres (Dean, 1995:574), hvilket bringer fremstillingen videre til forståelsen af og brugen af risiko indenfor denne governmentality-forståelse.

I den governmentality-inspirerede forståelse af risiko anses risiko som socialt konstrueret (Bengtsson m.fl., 2015:8). I denne optik findes der ikke en virkelig og objektivt eksisterende risiko. Risiko er blot en måde, hvorpå vi kan forstå og ordne virkeligheden og gengive den i en kalkulerbar form, og dermed blive i stand til at handle og intervenere på baggrund deraf. (Dean, 2010:279-280). I governmentality-analytikken undersøges risiko som styringsrationalitet, dvs. hvordan viden om risiko anvendes i kontrollen og styringen af borgere og samfund (Dean, 2010:278; Bengtsson m.fl., 2015:8). Igen kan den aktive beskæftigelsespolitik fremdrages som eksempel. Ifølge Bengtsson m.fl. illustrerer overgangen fra welfare til workfare, at risiko anvendes som styringsredskab i beskæftigelsespolitikken. Der er sket et skift fra en kollektiv beskyttelse imod strukturelt producerede risici til et detaljeret system af institutioner og strukturer, hvis formål er at motivere til og dermed skabe et øget individuelt ansvar og formål for dem, der står udenfor arbejdsmarkedet (2015:12).

Der er risiko for, at modtageren af indkomsterstøttende ydelse sanktioneres, hvis vedkommende ikke lever op til de krav, systemet har til ydelsesmodtagere. Risikoen består både i lavere eller ingen ydelse, hvis kravene ikke efterleves, og i at den ledige forbliver på det relativt lavere forsørgelsesgrundlag, som den indkomsterstøttende ydelse er et udtryk, hvis vedkommende ikke udviser den rette jobsøgningsadfærd og hurtigt kommer i job igen (Dean, 1995:574). Hvis ledighedsperioden er af længere varighed, er der endvidere større risiko for at blive ramt af de personlige og sociale problemer, der ofte forbindes med langtidsledighed, herunder psykiske og fysiske helbredsproblemer, ringe selvtillid, isolation og social marginalisering (Dean, 1995:572). På denne måde bliver risiko et styringsredskab. Det antages, at individet er fuldt informeret om risici forbundet med de valgmuligheder, der foreligger, og at disse valgmuligheder er tilgængelige for individet. Ved at tilføje risikoelementet bl.a. i form af økonomiske sanktioner i beskæftigelsespolitikken kan individets holdninger og adfærd reguleres i den ønskede retning ved hjælp af selvledelse. Individet kan reducere risiko ved at udvise ansvarlighed og handle, som kravene foreskriver (Caswell m.fl., 2015:228).

Men de forgående analyser i dette speciale indikerer, at de økonomiske sanktioner over for de interviewede kontanthjælpsmodtagere ikke fører til en selvregulering og en deraf

følgende adfærd, hvor rådighedsreglerne forbundet med at modtage kontanthjælp efterleves. I governmentality-perspektivet antages, at aktøren har et frit valg til at vælge, og at den rationelle aktør vil vælge en adfærd, der medfører mindst mulig risiko. Antagelsen er, at kontanthjælpsmodtageren, sat over for en sanktionsrisiko, vil møde op til aktivering og samtale i jobcentret. Dette viser sig ikke at være tilfældet for de interviewede kontanthjælpsmodtagere. Disse oplever oftest på grund af sociale og helbredsmæssige problemer ud over ledigheden ikke at kunne reagere som tiltænkt på sanktionsrisikoen. Nedenstående citat er et eksempel på dette. John er i forvejen presset af sin livssituation pga. hjemløshed og økonomiske og psykiske vanskeligheder, og har svært ved at reagere på den risiko, som den økonomiske sanktion udgør, selv når han forsøger:

”Jeg modtager indkaldelse (til samtale i jobcentret) pr. brev via en Poste Restante-adresse på posthuset, fordi jeg er midlertidig hjemløs. Postens medarbejderstab har en ambivalent holdning til, at posthuset bliver brugt på den måde, læs hjemløse-skræk, og har en hårdhændet håndtering af reglen om, at PR-post kun kan ligge i max 14 dage. Derfor fik jeg ikke indkaldelsen i tide.”

”Jeg prøver generelt at forudberegne, hvornår samtalerne ligger, fordi det typisk er der, den går galt.” (John, 19.09.15)

Johns hjemløshed medfører blandt andet nogle praktiske problemer med at kommunikere med systemet. Han når ofte ikke at blive informeret om samtalerne i tide, og han får dermed vanskeligt ved at reagere som tiltænkt af systemet på udsigten til sanktion. John er i denne forbindelse ikke en frit handlende aktør. Hjemløsheden og andre sociale og psykiske problemer ser ud til at udgøre en barriere for John.

45-årige Dorte befinder sig ofte også i en svær livssituation. Hun er som tidligere stofbruger i metadonbehandling og har flere psykiatriske diagnoser. Hun fortæller her, hvad det gør ved hendes hverdag, når hun sanktioneres:

”Stressende. Helt vildt stressende.”

”Altså, det er jo ondt i maven hver gang, fordi hvis der er sket en lille fejl, så øh...risikerer hele ens tilværelse at ramle.”

”Jeg er ved at blive sindssyg af dem. Og jeg...jeg giver bare op, fordi at jeg magter det ikke. Altså sådan nogle sager kan jeg godt hjælpe alle andre med, men min egen, den kan jeg ikke overskue, fordi det er simpelthen bare for håbløst, synes jeg.” (Dorte, 27.10.2015).

Dorte oplever ængstelighed, stress, uoverskuelighed og håbløshed, når hun sanktioneres. Hun magter ikke at overskue egen situation og giver op. Ifølge hendes opfattelse har hun ikke kontrol over, hvorvidt hun sanktioneres. Hun omtaler sanktionen som ”en lille fejl”, og hun er forud for udbetalingen af kontanthjælpen ikke klar over, hvorvidt hun er blevet sanktioneret. Hun er ikke i stand til at handle sig ud af situationen, når hun oplever, at situationen er ude af hendes kontrol. Rationalet bag brugen af sanktioner er i et governmentality-perspektiv at styre borgeren til at handle som ønsket ved at bruge risikoen for sanktion. Det forudsættes, at borgeren er fri til at handle og kan reagere adækvat i forhold til denne risiko. Den situation oplever Dorte ikke at befinde sig i.

Som beskrevet i de forgående analyser befinder de andre interviewpersoner sig også i svære livssituationer med misbrugsproblemer og/eller psykiske og helbreds-mæssige problemer. Det ser ud til, at disse problemer udgør barrierer for den frihed til at handle økonomisk rationelt, som sanktionslogikken i et governmentality-perspektiv antager, at aktøren vil og kan gøre.

Det ser dog også ud til, at interviewpersonerne er klar over, hvad der overordnet forventes af dem af systemet. Nogle af de interviewede kontanthjælpsmodtagere er i tvivl om årsagen til den enkelte sanktion, men de er klar over, hvad der forventes af dem til gengæld for udbetalingen af kontanthjælpen. Selvom de ofte ikke ser sig i stand til at overholde rådighedskravene og eller imødegå den arbejdsnorm og ”noget for noget”-tankegang, der ligger bag, er der i interviewmaterialet tegn på en internalisering af normen. Dorte fortæller følgende:

"Alle mennesker vil jo gerne forsørge sig selv. Det ligger jo, altså det har jo...., tror jeg, i urmennesket ikk? Altså, man gerne vil klare sig selv og forsørge sine nærmeste og... Så det er da vildt nederen."

"Jeg kan ikke tillade mig, at... Jeg kan ikke engang tillade mig at sige, at jeg holder ferie. Altså det kan jeg ikke. Jeg har jo ikke noget arbejde, hvordan fanden kan jeg tillade mig at holde fri?" (Dorte, 27.10.15).

Dorte fortæller som her flere gange i løbet af interviewet, at hun gerne vil leve op til normen og kravet om arbejde og selvforsørgelse, men at hun ikke er i stand til det. Hun italesætter endvidere sig selv om en fiasko, når hun forsøger og ikke lykkes. Hun føler også, at der er ting, hun ikke kan tillade sig at sige, såsom at hun holder ferie, fordi hun ikke lever op til arbejdsnormen.

Blandt de interviewede kontanthjælpsmodtagere ses et ønske om at lade mig som interviewer forstå, at de virkelig forsøger at leve op til normen og de, der tidligere har været selvforsørgende, fortæller flere gange om dette i løbet af interviewene. De vil gerne fortælle, at de virkelig prøver og ikke er dovne, men at der er nogle omstændigheder, der vanskeliggør deres forsøg. Søren fortæller eksempelvis allerede ved den indledende kontakt mellem ham og jeg, at han er uddannet elektriker og før kontanthjælpen havde en årsindkomst på 400.000 kr. Dette gentager han flere gange under interviewet.

"Ja, det er jo dem, der har ødelagt mig. For 15 år siden var jeg en elektriker. Jeg tjente næsten 400.000 om året." (Søren, 24.09.15).

Søren anser omstændighederne som årsag til hans situation og ikke, at han ikke har viljen til at arbejde.

Debbie fortæller også flere gange, at hun har haft succes med arbejde og uddannelse.

"Men...men altså jeg har arbejde også mange år, og havde det også rigtig godt mange gange og....så det er ikke, fordi..... Og før alt det der, der havde jeg det meget bedre. Men altså, jeg har det også meget bedre nu."

"Men...altså jeg startede....jeg var på biologi-uddannelse, et år på universitetet, det var jeg rigtig god til. Jeg kunne sagtens have været.....jeg ville gerne have været marinebiolog." (Debbie, 22.09.15).

Den ønskede adfærd, der i governmentality-perspektivet begrundes brugen af økonomiske sanktioner som styringsredskab, ser ikke ud til at opstå blandt de interviewede kontanthjælpsmodtagere. Til gengæld ses i varierende grad en internalisering af den indlejrede arbejdsnorm, hvor interviewpersonerne mener, at de bør leve op til normen, men oplever ikke at kunne.

8.2 Beck: ulige risikofordeling i risikosamfundet

Risikosamfundet er en betegnelse for det samfund, vi i dag lever i. Dette risikosamfund er resultatet af en reflektiv modernisering af industrisamfundet (Beck, 1997a:19), hvor usikkerhederne forbundet med nye teknologi- og organisationsformer producerer nye risici, som skaber potentielle trusler for alle i samfundet. Den samfundsmæssige produktion af rigdom medfører i risikosamfundet en samfundsmæssige produktion af risici, hvor risikofordelingen bliver genstand for konflikt i samfundet på samme måde, som fordelingen af rigdom har været og stadig er det (Beck, 1997a:27,29,54). Risiko er i denne forståelse både en realitet og en social konstruktion, idet virkeligheden og virkelighedsforståelsen har indflydelse på hinanden i skabelsen af risiko (Bengtsson m.fl., 2015:8). Der findes altså reelle risici, som ingen er uberørte af, men mulighederne for og evnerne til at kompensere for disse risici eller helt at undgå dem er ulige fordelt (Beck, 1997a:48).

De nye risikoformer er karakteriserede ved usikkerhed. De er ofte uhåndgribelige, latente og viser sig ofte først over tid, hvorfor de er vanskelige at overskue og forudse (Bengtsson m.fl., 2015:9). Ifølge Beck akkumuleres risiko på bunden af det sociale hierarki, hvor fattigdom ofte medfører utryghed og overflod af risici (1997a:48). Eksempelvis er risikoen for ledighed og langtidsledighed størst for de i forvejen underprivilegerede samtidig med, at ledigheden her rammer særligt hårdt på grund af den i forvejen eksisterende økonomiske knaphed (Beck, 1997a:146-148). Når risici akkumuleres blandt de svageste grupper i samfundet og mulighederne for disse grupper for at reagere på og værges sig

imod disse risici ikke er til stede i tilstrækkeligt omfang, bliver risici til konsekvenser (Caswell m.fl., 2015:228), hvor eksempelvis arbejdsløsheden, fattigdommen, hjemløsheden, helbredsproblemerne eller lignende bliver en realitet. Så er der tale om en akkumulering af vanskeligheder, og dét Beck kalder fattigdomsfælden, dvs. en ond cirkel, hvor chancen for at bryde ud er ganske lille (Beck, 1997b:252).

Det fremgår af specialets første analysedel, at interviewpersonerne oplever, at de økonomiske sanktioner forværrer deres generelle livssituation. De oplever, at sanktionen starter en ond cirkel, hvor den økonomiske knaphed bringer afsavn og usikkerhed med sig, og hvor nogle af deltagerne føler sig nødsaget til at låne penge af venner og familie eller til at stjæle i supermarkedet for at opfylde basale behov. Den onde cirkel fortsætter i og med, at den usikre situation fører følelser som håbløshed og magtesløshed med sig, hvilket er med til at påvirke den enkeltes handlekraft og motivation til at forsøge at ændre situationen til det bedre. Flere af interviewpersonerne oplever, at de forholder sig passivt og opgivende i forhold til at forbedre deres økonomi.

Idun beskriver det således:

”Og så endte det jo bare med sådan en dårlig cirkel, hvor jeg ikke mødte op, blev trukket mere, øh, kunne ikke betale mine regninger, øh, havde ikke nogen penge overhovedet øh. Og så tror jeg, at jeg ligesom bare begravede mig selv i det der med ikke at møde op, og til sidst så fik jeg taget kontanthjælpen helt.” (Idun, 26.11.15).

Idun ”begravede sig selv” og mødte ikke op. Hun fortæller senere i interviewet, at hun pga. helbredsproblemer og psykiske problemer og dårlig økonomi havde det for dårligt til at leve op til kravene (Idun, 26.11.15). På denne måde oplevede hun sig fastholdt i situationen.

Dette kan være et billede på Becks fattigdomsfælde, som er ganske vanskelig at bryde ud af, da de dårligst stillede er udsat for flere risici i deres liv. Risici akkumuleres og intensiveres som følge af den trængte økonomiske situation og kan bl.a. medføre social

isolation og marginalisering (Caswell, m.fl., 2015:226), som citatet ovenfor også er et udtryk for, da Idun begraver sig og bliver passiv.

Som tidligere beskrevet benyttes risiko i governmentality-tankegangen som et styringsredskab til at få individet til at handle som ønsket. Risikoen for sanktion anvendes som et styringsredskab, hvor risikoen for det økonomiske fradrag i kontanthjælpen skal styre individet til at lede sig selv i retning af en beskæftigelsesfremmende adfærd og dermed komme tættere på arbejdsmarkedet. Samtidig skal risikoen for sanktion sørge for, at individet ikke bare forholder sig passivt og dermed forbliver på kontanthjælp i længere tid end allerhøjest nødvendigt. Men ifølge Beck har de svageste grupper i samfundet ofte ikke mulighed for at reagere på risici eller at værgе sig imod dem på grund af de sociale problemer, der i forvejen ofte er til stede. 5 ud af de 6 interviewpersoner har eller har haft et misbrug. Flere af dem fortæller om en svær opvækst, helbredsproblemer, psykiatriske diagnoser, hjemløshed og fattigdom. De er i en i forvejen udsat position, hvorfor risici her rammer særligt hårdt.

Den tidligere omtalte undersøgelse af konsekvenserne af at leve på de laveste sociale ydelser i Danmark finder bl.a., at de relativt ressourcestærke respondenter, der sættes ned i indkomsterstattede ydelse eller som lever af starthjælp, ikke påvirkes i samme grad som respondenterne med færre ressourcer. Undersøgelsen finder, at fraværet af helbredsproblemer og nærværet af et ressourcestærkt tæt netværk er medvirkende til, at disse respondenter kommer ud af de laveste sociale ydelser og videre i uddannelse eller beskæftigelse. De oplever ej heller de samme negative konsekvenser for deres generelle livssituation som de mere marginaliserede grupper i undersøgelsen (Müller m.fl., 2011:14-26). For de ressourcestærke er der som oftest tale om en forbigående økonomisk knaphed og ikke en ond cirkel. For de mindre ressourcestærke forværrer den økonomiske knaphed ofte deres situation. For nogle af disse er der tale om en fattigdomsfælde med fare for social isolation og marginalisering.

8.3 Douglas: risiko som kultur

Mary Douglas forstår risiko som noget kulturelt betinget (Douglas & Wildavsky, 1983). Hun anfægter ikke, at der findes reelt eksisterende risici, men hvordan disse risici opfattes og

om de overhovedet opfattes som sådan, afhænger af den pågældende kultur (Arnoldi, 2009:40). Opfattelsen af risiko er betinget af moralske værdier og kulturelle normer for, hvad der regnes for rent, og hvad der regnes for urent. I denne sammenhæng skal begreberne "rent" og "urent" ikke kun forstås bogstaveligt, men også i overført betydning. Man kunne også kalde det kulturelt bestemte normer for godt og ondt eller rigtigt og forkert.

Ifølge Douglas indeholder alle kulturer hver deres menings- og klassifikationssystem, hvori disse værdier og normer er indlejrede. Dette klassifikationssystem er skabt gennem en social og politisk proces, og det reproduceres gennem narrativer, ritualer og andre kulturelle elementer. Det opretholder social og politik orden. Douglas definerer risiko som en trussel om, at klassifikationssystemet forstyrres og bringes i uorden. Hvis dette sker og den symbolske orden, som klassifikationssystemet opretholder, brydes, er der tale om en "forurening". Denne "forurening" er en moralsk overtrædelse, i forhold til hvilken nogen må bebrejdes og holdes ansvarlig, og denne "nogen" er som oftest den allerede upopulære, og hvem dette er, defineres ud fra den sociale og politiske orden (Douglas, 1994).

Bebrejdelser og ansvarliggørelsen tager over dér, hvor grænsen for normalitet trækkes i klassifikationssystemet. Risiko giver samfundet et fælles problem og en fælles fjende. Risiko kan derfor anvendes til at mobilisere det pågældende samfund i forsøget på at finde den eller dem, der har forårsaget "forureningen" og i forsøget på at finde en måde, hvorpå der kan "rengøres" og den symbolske orden genoprettes (Douglas & Wildavsky, 1983). Danske politikeres og danske mediers øgede problematisering og stigmatisering af modtagere af sociale ydelser, hvor disse fremstilles som krævende og dovne, er et eksempel på dette. I denne forståelse af risiko kan disse modtagere af sociale ydelser opfattes som en trussel mod et klassifikationssystem indeholdende en stærk arbejdsetik og arbejdspligt og samtidig en fornærmelse mod den hårdtarbejdende (Bengtsson m.fl., 2015:11). Den arbejdsløse bliver på denne måde udpeget som syndebuk.

John oplever, at økonomiske sanktioner realiseres for at straffe de udsatte, fordi de ikke tilslutter sig samfundsnormen om arbejde og selvforsørgelse.

"Jeg ser sanktionerne som et udtryk for, at staten trækker sig fra "kontrakten" med de udsatte, der handler om tilslutning til de eksisterende samfundsnormer versus understøttelse." (John, 19.09.15.).

I Danmark er, som beskrevet i specialets problemfelt, præget af en stærk arbejdetik og arbejdsnorm. Arbejdetikken og -normen kan i dette perspektiv anskues som værende en del af vores kulturelle klassifikationssystem. Man bør arbejde og normen er at arbejde. Den arbejdsløse er derfor en trussel mod klassifikationssystemet og derfor en risiko, og bebrejdes følgelig for dette.

For at blive i Johns beskrivelse af situationen, kan kontrakten mellem stat og borger kun opretholdes, hvis borgeren ikke er en risiko mod klassifikationssystemet. Den arbejdsløse borger bliver en syndebug for det problem, som arbejdsløsheden udgør for menings- og klassifikationssystemet og dermed et problem for opretholdelsen af orden.

Søren oplever, at han som arbejdsløs ikke anses som ligeværdig og ud over dét at være arbejdsløs, og hvad det medfører af problemer, straffes yderligere blot for sin status som arbejdsløs. I nedenstående citat taler Søren om et aktiveringsforløb, han har deltaget i:

Søren: "Tror de så, at det er et godt forløb ude i Emdrup? Hvor man.... får så lav en status, så når det pisser ned....det var....det er nogle år siden, der var det største orkan...eller det der i Danmark nogensinde. Da blev vi sendt ud os langtidsledige eller hvad fanden det er for nogen...praktikanter, vi fik ikke regntøj. Men vi skulle stadigvæk ud med gartnerne, der fik nyt regntøj, fordi gartnerne sagde: "vi kan ikke arbejde i det der vej". "Nej, I får regntøj alle sammen". Nej, os der kom inde fra jobcentret, vi fik ikke noget regntøj."

Interviewer: *"Så du følte dig ydmyget?"*

Søren: "Jeg følte mig det hele. Jeg fik lungebetændelse. Jeg var gennemblødt helt ind til underbukserne, da jeg tog hjem fra Emdrup. Og så fik jeg lungebetændelse. Og hvad skal man så, når man er syg?"

Interviewer: *"Ja, så må man blive derhjemme."*

Søren: *"Nej, hvad skal man indenfor jobcentret? Så skal ringe og melde sig syg. Og hvad skal man så, hvis man ikke har nogen telefon? Hvad skal man? Man skal gå ned på biblioteket og melde sig syg...med lungebetændelse. For ellers så kan man miste sin kontanthjælp. Skulle jeg få det bedre af det? I den situation jeg i forvejen er? Nej, det gjorde jeg heller ikke. Hvis man skulle på toilettet, så skulle man finde en gartner. Fordi vi var ikke troværdige nok til give os nøgle til toilettet."*

Søren føler sig behandlet ringere end de "rigtige" gartnere, fordi han er arbejdsløs. Han oplevede, at de arbejdsløse ikke havde ret til få regntøj, når det var regnvejr, og ikke kunne betros nøgle til toilettet. De langtidsledige, som skulle udføre et stykke arbejde ligesom gartnerne, har som følge af deres status som arbejdsløs ikke de samme vilkår som gartnerne. De straffes for at være arbejdsløse. I kultur- og risikoperspektivet bebrejdes de deres situation og bliver sydebukke. Både for at vise dem, de arbejdsløse, at deres situation er uønsket i samfundet, og også for at vise de arbejdende, hvordan man bebrejdes, hvis man bliver en trussel mod samfundets menings- og klassifikationssystem.

8.4 Risiko eller realitet og konsekvens?

Når økonomiske sanktioner ansues og analyseres i et risikoperspektiv, frembringer det spørgsmålet om, hvorvidt der for de sanktionerede kontanthjælpsmodtageres vedkommende udelukkende er tale om risiko.

I et governmentality-perspektiv anvendes truslen om økonomisk sanktion, hvis bestemte adfærdsmæssige regler ikke overholdes, som en måde at styre på. Der er tale om et kalkulationsrationale. I Becks risikosamfund kan de økonomiske sanktioner tolkes som en ud af mange risici, som borgere på bunden af det sociale hierarki er udsat for. I en kultur med en stærk arbejdspligt og arbejdetik er den arbejdsløse ydelsesmodtager en trussel mod menings- og klassifikationssystemet og dermed en risiko mod samme. Men for de økonomisk sanktionerede kontanthjælpsmodtagere er sanktionen ikke længere blot en risiko men en realitet, hvis konsekvenser disse kontanthjælpsmodtagere oplever. Før den

enkelte sanktion pålægges er der selvfølgelig tale om risiko, men som det er fremgået af analyserne, er der noget, der tyder på, at de interviewede kontanthjælpsmodtagere blandt andet og sandsynligvis på grund af sociale og helbredsmæssige problemer i større eller mindre udstrækning ikke altid er i stand til reagere på sanktionsrisikoen. Risikoen bliver til en realitet, hvis konsekvenser sætter sig igennem. For de sanktionerede kontanthjælpsmodtagere er sanktionen dermed både en realitet, hvis konsekvenser de oplever og en fremtidig risiko. Sanktionen er en realitet, fordi kontanthjælpsmodtagerne allerede er sanktionerede, og er samtidig en fremtidig risiko, fordi de igen kan sanktioneres, hvis de ikke lever op til forpligtelserne forbundet med at modtage kontanthjælp.

Teoretiske risikoperspektiver giver dog mening at anvende i analysen af økonomiske sanktioner og deres oplevede konsekvenser, da risikobegrebet kan anvendes som et samlende begreb, der kan indkredse og perspektivere forskellige aspekter af emnet. Økonomisk sanktion er en risiko, som kontanthjælpsmodtageren udsættes for som et styringsredskab. Kontanthjælpsmodtageren anses derudover som en risiko af det omgivende samfund, da vedkommende er arbejdsløs. Samtidig er kontanthjælpsmodtageren omgivet af andre risici udover den økonomiske sanktion, som kan være med til at skabe en fattigdomsfælde.

9. Konklusion

Formålet med dette speciale har været at undersøge, hvordan ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere oplever konsekvenserne af økonomiske sanktioner. I dette afsnit redegøres for undersøgelsens konklusioner.

De interviewede ikke-arbejdsmarkedsparate kontanthjælpsmodtagere oplever at konsekvenserne af de økonomiske sanktioner i varierende grad forværrer deres økonomiske og følelsesmæssige situation. Endvidere synes der at være et samspil mellem de økonomiske og følelsesmæssige konsekvenser af sanktionen, som ser ud til at forstærke hinanden og forværre den generelle livssituation.

Kontanthjælpsmodtagerne oplever, at en økonomisk sanktion medfører, at deres økonomi, som i forvejen er præget af knaphed, bliver mere trængt og usikker. De oplever problemer med at få råd til almindelige dagligsvarer, hvorfor nogle af de interviewede føler sig nødsagede til at optage gæld eller til at sjæle mad i supermarkeder. Der er tale om kortsigtede forsøg på at klare den pressende øjeblikkelige situation, som kan forværre deres fremtidige situation. Situationen forekommer uoverskuelig og håbløs, og for nogle af de interviewede ser der ud til at opstå en ligegyldighed over for konsekvenserne af gæld og tyveri. Den følelsesmæssige situation ser derudover ud til at være præget af magtesløshed, håbløshed, stress og passivitet, og kontanthjælpsmodtagerne oplever, at den økonomiske trængte situation påvirker deres motivation og handlekraft. De oplever, at sanktionerne medfører mere modløshed, og at de har færre mentale ressourcer til at klare hverdagen og til at forsøge at forandre og forbedre deres livssituation.

De interviewede kontanthjælpsmodtagere giver i interviewene udtryk for, at de økonomiske sanktioner er med til at fremkalde en bestemt type oplevelse af systemet, dvs. de oplever, at sanktionen har konsekvenser for deres forhold til dette system. Systemet skal her forstås som bred betegnelse for beskæftigelsessystemet fra den enkelte interviewpersons sagsbehandlere og den lovgivning de formidler og til jobcentret og ydelsesservice. Interviewpersonerne opfatter i varierende grad systemet som straffende og disciplinerende, når de sanktioneres eller trues hermed. I stedet for at have en hjælpende funktion i forhold til den enkelte, opleves systemet som modarbejdende. Flere

af de interviewede kontanthjælpsmodtagerne oplever interaktionen med systemet i forbindelse med sanktionen som ydmygende og frustrerende. For to af interviewpersonerne har dette været med til at skabe konflikter med systemet, som har medført polititilhold og en bortvisning af kontanthjælpsmodtageren fra jobcentret på grund af truende adfærd. De pågældende interviewpersoner angiver sanktionernes konsekvenser, frustration og afmagt som årsager til deres adfærd.

Der ses dog, særligt hos de interviewede kontanthjælpsmodtagere under 30 år, en flertydighed af oplevelsen af systemet. De to interviewpersoner under 30 år differentierer mellem deres sagsbehandlere eller kontaktpersoner og K-kassen Ydelsesservice, der står for udbetalinger af ydelser og for den administrative del af sanktioneringen. De oplever, at sagsbehandlerne eller kontaktpersonerne som oftest ønsker at hjælpe dem og K-kassen som den straffende og disciplinerende del.

I specialets sidste analysedel analyseres økonomiske sanktioner og de interviewede kontanthjælpsmodtageres oplevelser af konsekvenserne heraf i forhold til tre forskellige risikoperspektiver. Governmentality-perspektivet anvendes i forhold til den forventede og ønskede adfærd, der i dette perspektiv er årsagen til anvendelsen af sanktioner. Denne adfærd ser dog ikke ud til at være der blandt de interviewede kontanthjælpsmodtagere. Dog fremgår det, at de i varierende grad internaliserer den i de økonomiske sanktioners indlejret arbejdsnorm.

Dele af Ulrich Becks teori om risikosamfundet anvendes til at perspektivere kontanthjælpsmodtagernes oplevelse af at befinde sig i en forværret situation, som synes næsten umulig at forandre. Dette kan betegnes som en fattigdomsfælde, der netop er vanskelig at bryde ud af. Ifølge Beck er mennesker på bunden af det sociale hierarki særligt udsatte for risici, da risici akkumuleres blandt de dårligt stillede, som samtidig har sværest ved at afværge sig i mod disse risici. Konsekvenserne af risici er samtidig ofte størst for denne gruppe, da deres situation i forvejen er vanskelig, heraf den onde cirkel.

Mary Douglas' teori om risiko som kulturelt bestemt anvendes til at perspektivere kontanthjælpsmodtagernes oplevelse af at blive straffet for at være arbejdsløse. I dette

teoretiske perspektiv findes årsagen til dette i det kulturelle menings- og klassifikationssystem for rigtigt og forkert til opretholdelse af social og politisk orden. Den arbejdsløse er en trussel mod dette klassifikationssystem og dermed en risiko mod denne orden, hvorfor vedkommende bebrejdes og sanktioneres.

9.1 Diskussion af metode og konklusioner

Specialets problemformulering er undersøgt ved hjælp af kvalitative interviews. Metoden er valgt som følge af ønsket om at undersøge oplevelser og opnå en dyb og nuanceret viden om disse oplevelser og den mening og de forståelser, der knytter sig dertil. Kvalitative interviews kan give detaljerede indblik i, hvordan de mennesker, der interviewes, oplever en specifik del af deres livsverden. Den viden, der er opnået i dette speciale, begrænser sig ligeledes til at være viden om, hvordan de 6 interviewpersoner oplever konsekvenserne af de økonomiske sanktioner. Der kan dermed ikke generaliseres til andre ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere eller til andre lediges oplevelser af samme fænomen. Konklusionerne begrænser sig til at gælde interviewdeltagernes oplevelser og den analyse heraf, der er lavet i specialet. Havde jeg interviewet andre eller flere ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere, kan det tænkes, at konklusionerne havde været anderledes.

Konklusionernes rækkevidde begrænses endvidere af, hvilke dele af deres oplevelser, de interviewede har ønsket at fortælle om. Som beskrevet i kapitlet om den videnskabsteoretiske inspiration, synes mine reaktioner som interviewer at have nogen indflydelse på det fortalte. Som ved alle interviews var der endvidere tale specifikke møder, som ikke kan gentages i samme form (Brinkmann, 2014:184), hvilket ej heller er den kvalitative interviewundersøgelses kvalitetskrav. Her er primært et krav om gennemsigtighed i alle undersøgelsens faser (Corbin & Strauss, 2008).

For at konkludere mere vidtrækkende vedrørende økonomiske sanktioners konsekvenser for gruppen af ikke-arbejdsmarkedsparete kontanthjælpsmodtagere kræves flere undersøgelser af feltet af både kvalitativ og kvantitativ karakter. Det skal dog nævnes, at dette speciales konklusioner er i tråd med andre undersøgelsers fund. Andre undersøgelser indikerer også, at økonomiske incitamenters såsom sanktioner ikke

medfører den tiltænkte adfærdsændring, når det gælder gruppen af svage ledige. Der ses derimod en negativ ressourceeffekt hos dele af denne gruppe (Clement & Goul Andersen, 2006; Sieling, 2012; Müller m.fl., 2015). Der peges bl.a. på fornuften i at differentiere brugen af økonomiske incitament i beskæftigelsespolitikken i forhold til hvilken gruppe af ledige, der er tale om (Goul Andersen, 2010). Der peges endvidere på, hvorvidt de ressourcer, der bruges i beskæftigelsessystemet på de svageste ledige, kunne udnyttes bedre ved at fokusere på støtteordninger eller opsøgende arbejde til hjælp for denne gruppe (Sieling, 2012:100).

De kontanthjælpsmodtagere, der har deltaget i undersøgelsen til dette speciale, oplever ikke, at de økonomiske sanktioner har haft positive konsekvenser for deres liv eller deres vej til eventuel beskæftigelse. Deres ønsker til systemet er af en anden karakter, og disse beskrives i specialets efterord umiddelbart efter denne konklusion, da emnet rækker udover specialets problemformulering, men er ikke desto mindre interessant og kan anskues som interviewdeltagernes ønsker til det fremtidige sociale arbejde i beskæftigelsessystemet.

Efterord

Ambitionen i dette speciale har primært været at lade de deltagende kontanthjælpsmodtagere tale og undersøge deres oplevelser af konsekvenser af de økonomiske sanktioner, de i forskelligt omfang er blevet pålagt. Derfor vil jeg efter den teoretisk informerede analyse og konklusionen vende tilbage til ovenstående udgangspunkt i dette efterord. Efterordet vil omhandle de interviewede kontanthjælpsmodtageres ønsker til systemet. Beskrivelsen er placeret her, da kontanthjælpsmodtagernes ønsker ikke var en del af specialets problemformulering og analyse, men fremkom under de gennemførte interviews og kan anskues som de interviewedes ønsker til det fremtidige sociale arbejde.

Årsagen til fraværet

Flere af de interviewede kontanthjælpsmodtagere ønsker, at sagsbehandlerne kontakter dem, når de ikke møder op til samtale eller aktivering og spørger ind til årsagen til fraværet fremfor at sanktionere. Interviewpersonerne har som tidligere nævnt problemer ud over ledighed. Der er tale om misbrugsproblemer, helbredsproblemer og sociale problemer, som ifølge interviewpersonerne ofte gør det vanskeligt for dem at efterkomme kontanthjælpssystemets krav til dem. De ønsker en dialog med sagsbehandlerne om de bagvedliggende årsager og om hvilke løsninger, der kunne være på de problemer, der gør det svært for dem at møde op.

Forståelse for den enkeltes situation

Dette ønske er i virkeligheden en forudsætning for ovennævnte. Flere af de interviewede kontanthjælpsmodtagere ønsker mere samtale med sagsbehandleren, som forsøger at sætte sig ind i og forstå den enkeltes individuelle situation og de problemer, vedkommende måtte have. Målsætningen for den enkelte i forhold til beskæftigelse skal opsættes på baggrund af denne problemkortlægning og forståelse, så kontanthjælpsmodtageren med problemer ud over ledighed har mulighed for at leve op til de fastsatte mål. De interviewede giver udtryk for, at de gerne forsøger at leve op til systemets krav, blot de er realistiske i forhold til deres individuelle situation.

Fred og ro til behandling

I interviewmaterialet giver nogle af kontanthjælpsmodtagere udtryk for et ønske om fred og ro fra systemet, så de kan få det bedre helbredsmæssig og socialt. Flere af de interviewede føler sig pressede og stressede over systemets krav til dem, hvilket for nogle af dem forværrer deres problemer. De føler, det er nødvendigt at få hjælp til behandling af deres helbredsmæssige, sociale og/eller misbrugsproblemer, for at de kan leve op til de krav, der er forbundet med at modtage kontanthjælp. De ønsker en periode med fred og ro fra systemets krav, hvor de kan koncentrere sig om behandling.

Til sidst skal lyde en tak til John, Debbie, Søren, Dorte, Martin og Idun for at deltage i undersøgelsen og fortælle om deres personlige oplevelser.

Litteraturliste

Arbejdsmarkedsstyrelsen 2008. Evaluering af NY CHANCE TIL ALLE. Rambøll Management for Arbejdsmarkedsstyrelsen.

Arni, P., Lalive, R. & van Ours, J. P. 2013. How Effective Are Unemployment Benefit Sanctions? Looking Beyond Unemployment Exit. *Journal of Applied Econometrics*. Vol. 28, pp. 1153-1178.

Arnoldi, J. 2009. *Risk*. Polity Press.

Beck, U. 1997a. *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. Hans Reitzels Forlag.

Beck, U. 1997b. *Risiko og frihet*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Beitin, B. K. 2012. Interview and Sampling: How Many and Whom. I: Gubrium, J. F. m. fl. (red.). *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. SAGE Publications, Inc.

Bengtsson, T. T., Frederiksen, M. & Larsen, J. E. 2015. Is Risk Transforming the Danish Welfare State? I: Bengtsson, T. T., Frederiksen, M. & Larsen, J. E. (red.). *The Danish Welfare State. A Sociological Investigation*. Palgrave Macmillan.

Beskæftigelsesministeriet 2002. Regeringen: Flere i arbejde.

Beskæftigelsesministeriet 2013. Aftale om reform af kontanthjælpssystemet – flere i uddannelse og job.

Beskæftigelsesministeriet 2015. Aftale mellem Regeringen (Venstre) og Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti. Aftale om kontanthjælpssystem hvor det kan betale sig at arbejde – Jobreform fase I. 18. november 2015.

Boolsen, M. W. 2010. Grounded theory. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.). Kvalitative metoder. En grundbog. Hans Reitzels Forlag.

Brinkmann, S. 2014. Det kvalitative interview. Hans Reitzels Forlag.

Caswell, D., Andersen, H. L., Høybye-Mortensen, M., Markussen, A. M. & Thuesen, S. L. 2011. Når kassen smækkes i – Analyser af økonomiske sanktioner over for kontanthjælpsmodtagere. AKF, Anvendt KommunalForskning.

Caswell, D, Larsen, J. E. & Sieling-Monas, S. M. 2015. Cash Benefit Recipients – Vulnerable or Villains? I: Bengtsson, T. T., Frederiksen, M. & Larsen, J. E. (red.). The Danish Welfare State – A Sociological Investigation. Palgrave Macmillan.

Cevea 2014. Framing af ledighed. Fremstillinger af ledige; dovne hunde, systemets ofre eller jobjægere? Juni 2014.

Charmaz, K. & Belgrave, L. L. 2012. Qualitative Interviewin and Grounded Theory Analysis. I: Gubrium, J. F. m.fl. (red.). The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft. SAGE Publications, Inc.

Charmaz, K. & Bryant, A. 2011. Grounded Theory and Credibility. I: Silverman. D. (red.). Qualitative Research. Issues of Theory, Method and Practice. SAGE Publications, Ltd. 3 udgave.

CIS nr. 9684 af 03/06/2009. Cirkulæreskrivelse om ændring af sanktionsreglerne for kontanthjælps-, starthjælps- og introduktionsydelsesmodtagere i lov om aktiv socialpolitik og lov om integration af udlændinge i Danmark.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=127087>

Clement, S. L. & Goul Andersen, J. 2006. Ledighed og incitamentseffekter: Hvad ved vi? En forskningsoversigt. CCWS, Centre for Comparative Welfare Studies.

Corbin, J. & Strauss, A. 2008. Basics of qualitative research. SAGE Publications.

Danmarks statistisk

<http://www.dst.dk/da/Statistisk/NytHtml?cid=20675>

<http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/offentligt-forsogerede/kontanthjælp>

Dean, M. 1995. Governing the unemployed self in an active society. I: *Economy and Society*, vol. 24, 4, 1995: 559-83.

Dean, M. 2010. *Governmentality – Magt og styring i det moderne samfund*. Forlaget Sociologi.

Diop-Christensen, A. 2015. Is 'making work pay' effective for the 'unemployable'? The impact of benefit sanctions on social assistance recipients in Denmark. *Journal of European Social Policy*. Vol. 25 (2) 210-224.

Douglas, M. 1994. *Risk and Blame: Essays in Culture Theory*. Routledge.

Douglas, M. & Wildavsky, A. 1983. *Risk and Culture*. University of California Pres.

DR Nyheder. 03.12.11. Minister: Der er sket et skred i unges normer.

<http://www.dr.dk/nyheder/politik/minister-der-er-sket-et-skred-i-de-unges-normer>

Ejrnæs, M. 2011. Socialpolitikens virkninger: integration, differentiering, selvbestemmelse og disciplinering? I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.). *Socialpolitik*. Hans Reitzels Forlag. 3. udgave.

Ejrnæs, M., Hansen, H. & Elm Larsen, J. 2010. Levevilkår og coping – Ressourcer, tilpasning og strategi blandt modtagere af de laveste sociale ydelser. Forskningsprojektet: "Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag". CASA.

Ejrnæs, M., Larsen, J. E. & Müller, M. 2015. Fattiges rationalitet, habitus, refleksivitet og overlevelsestrategier. I: Müller, M. m.fl. *Fattigdom, afsavn og coping*. Hans Reitzels Forlag.

Ervasti, H. & Venetoklis, T. 2010. Unemployment and Subjective Well-being. I: *Acta Sociologica*, vol. 53 (2): 119-138.

Finansministeriet 2010. Aftale mellem regeringen og Dansk Folkeparti om genopretning af dansk økonomi. Maj 2010.

Gibbs, G. R. 2007. *Analyzing Qualitative Data*. SAGE Publications, Ltd.

Glaser, B. G. 1978. Theoretical Sensitivity. *Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Mill Valley.

Goul Andersen, J. 2010. Grænser for incitamentter på beskæftigelsesområdet. I: *Samfundsøkonomen*, nr. 5, 2010: 32-36.

Hagen, R. 2013. Rational choice. I: Andersen, H & Kaspersen, L. B. (red.). *Klassisk og modern samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag. 5. udgave.

Hasenfeld, Y., Ghose, T. & Larson, K. 2004. The Logic of Sanctioning Welfare Recipients: An Empirical Assessment. *The Social Service Review*, Vol. 78, No. 2, pp. 304-319. The University of Chicago Press.

Indenrigs- og sundhedsministeriet 2004. Aftale om strukturreform.

Jacobsen, B., Tanggaard, L. & Brinkmann, S. 2010. Fænomenologi. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.). *Kvalitative metoder. En grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. 2005. Forord. I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. 2005. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag.

Jobindsats.dk

Juul, S. 2012. Fænomenologi. I: Juul, S. & Pedersen, K. B. (red.). *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori. En indføring*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, H. 2008. Fra arbejdsmarkedspolitik til beskæftigelsespolitik – kosmetiske eller indholdsmæssige forskelle? *Tidsskrift for Arbejdsliv*. 10. årgang, nr. 3, 2008.

Kaspersen, L. B. & Blok, A. 2011. Teorisynteser og nybrud i moderne sociologi. I: Andersen, H. (red.). Sociologi – en grundbog til et fag. Hans Reitzels Forlag. 4. udgave.

Kvale, S. & Brinkmann, S. 2009. Interview. Introduktion til et håndværk. Hans Reitzels Forlag. 2. udgave.

Larsen, C. A. & Goul Andersen, J. 2009: Strukturledighed – et barn af økonomiske ideer? I: Økonomi og politik, vol. 82 nr. 1.

Larsen, J. E., Mortensen, N. & Frølund, J. P. 2005. Magtens mange facetter i mødet mellem system og klient. I: Järvinen, M., Larsen, J. E. & Mortensen, N. (red.). Det magtfulde møde mellem system og klient. Magtudredningen. Aarhus Universitetsforlag.

Lens, V. 2008. Welfare and Work Sanctions: Examining Discretion on the Front Lines. Social Research Review, vol. 82 (2): 197-222.

Levin, I. & Trost, J. 2005. Symbolsk interaktionisme – hverdagslivets samhandling. I: Jacobsen, M. H. & Kristiansen, S. (red.). Hverdagslivet. Sociologier om det upåagtede. Hans Reitzels Forlag.

Little, D. L. 1999. Social Politics. Vol. 6 (2): 161-202.

LOV nr. 425 af 13/06/1990 om ændring af lov om social bistand (Indførelse af ungdomsydelse).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=53836>

LOV nr. 497 af 24/06/1992 om ændring af lov om social bistand m.v. (Udvidelse af ordningen om ungdomsydelse).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=53848>

LOV nr. 498 af 30/06/1993 om lov om kommunal aktivering.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=53851>

LOV nr. 894 af 04/07/2013 om lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, SU-loven, lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag og forskellige andre love. (Reform af kontanthjælpssystemet, uddannelseshjælp for unge, aktivitetstillæg, gensidig forsørgerpligt mellem samlevende, ændrede rådighedskrav og sanktioner m.v.).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=152754>

LOV nr. 895 af 04/07/2013 om lov om ændring af lov om aktiv beskæftigelsesindsats, lov om ansvaret for og styringen af den aktive beskæftigelsesindsats og forskellige andre love. (Reform af kontanthjælpssystemet, uddannelsespålæg, uddannelsesrettet indsats til unge, jobrettet indsats til kontanthjælpsmodtagere, helhedsorienteret indsats til udsatte m.v.).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=152756>

LOV nr. 1522 af 27/12/2014 om lov om ændring af lov om aktiv socialpolitik, lov om individuel boligstøtte og kildeskatteloven. (Ophævelse af gensidig forsørgerpligt for samlevende, afskaffelse af laveste forsørgersats, højere boligsikring til unge par med børn, særlig støtte for under 30 år, ingen fradrag for lejeindtægter fra logerende i egen bolig m.v.).

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=167285>

Mik-Meyer, N. & Järvinen, M. 2005. Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. I: Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. 2005. Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter. Hans Reitzels Forlag.

Müller, M., Andersen, J. Ejrnæs, M. & Larsen, J. E. 2010. Livet på de laveste sociale ydelser – En kvalitativ undersøgelse om livsbetingelser og copingstrategier.

Forskningsprojektet: "Konsekvenser af at have de laveste sociale ydelser som forsørgelsesgrundlag". CASA.

Müller, M., Andersen, J., Ejrnæs, M. & Larsen, J. E. 2011. Livet på de laveste sociale ydelser – et år efter. En kvalitativ forløbsundersøgelse. CASA.

Müller, M. m.fl. 2015. Fattigdom, afsavn og coping. Hans Reitzels Forlag.

Møller, I. H. & Larsen, J. E. 2011. Marginalisering som det største socialpolitiske problem. Aktivering som et socialpolitik svar. I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.) Socialpolitik. Hans Reitzels Forlag. 3. udgave.

Olsen, C. B. & Rasmussen, N. 2011. Socialpolitik – et bud på en definition. I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.) Socialpolitik. Hans Reitzels Forlag. 3. Udgave.

Politiken, 30.11.2011. Socialministeren: Danskere kræver – men glemmer at yde.

Rasborg, K. 2013. Ulrich Beck. I: Andersen, H. & Kaspersen, L. B. (red.). Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Reitzels Forlag. 5. udgave.

Regeringen 2005. Ny chance til alle – regeringens integrationsplan. Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration.

Schiermer, B. 2013. Fænomenologiske begyndelser. I: Schiermer, B. (red.). Fænomenologi – teorier og metoder. Hans Reitzels Forlag.

Sieling, S. M. 2012. Det nederste sikkerhedsnet. Københavns Universitet. Speciale.

Silverman, D. 2011. Interpreting qualitative data: a guide to the principles of qualitative research. SAGE.

SKR nr. 19233 af 06/12/1993. Vejledning om lov om kommunal aktivering.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=54116>

Svarer, M. 2007. The Effect of Sanctions on the Job Finding Rate: Evidence from Denmark. University of Aarhus, CAM and IZA.

Svarer, M. 2011. The Effect of Sanctions on Exit from Unemployment: Evidens from Denmark. *Economica*, 78, 751-778.

Tanggaard, L. & Brinkmann, S. 2010. Interviewet: Samtalen som forskningsmetode. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.). *Kvalitative metoder. En grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Thøgersen, U. 2013. Om at indstille sig fænomenologisk – Merleau-Pontys refleksionsbegreb. I: Schiermer, B. (red.). *Fænomenologi – teorier og metoder*. Hans Reitzels Forlag.

Torfig, J. 2002. Aktivisering, netværksstyring og terapeutiske reguleringsmåder. *Samfundsøkonomen*, nr. 7, 2002.

Torfig, J. 2004. Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse. Århus Universitetsforlag.

van den Berg, G. J., van der Klaauw, B. & van Ours, J. 2004. Punitive Sanctions and the Transition Rate from Welfare to Work. *Journal of Labor Economics*, Vol. 22, No. 1, pp. 211-241.

van den Berg, G. J. & Vikström, J. 2014. Monitoring Job Offer Decisions, Punishments, Exit to Work, and Job Quality. *The Scandinavian Journal of Economics*. 116 (2), 284-334.

VEJ nr. 39 af 05/03/1998. Vejledning om lov om aktiv socialpolitik.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=87006>

VEJ nr. af 49 24/04/2001. Vejledning om ændrede rådigheds- og sanktionsregler m.v. for kontanthjælpsmodtagere.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=19282>

VEJ nr. 133 af 04/07/1990. Vejledning om ungdomsydelse m.v.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=54314>

Velfærdsaftale 2006. Aftale om fremtidens velstand og velfærd og investeringer i fremtiden. Aftale om fremtidig indvandring.

Venstre, 29. maj 2015. <http://www.venstre.dk/nyheder/det-skal-kunne-betale-sig-at-arbejde>

Wengraf, T. 2001. Qualitative Research Interviewing. SAGE Publications, Ltd.

Zahavi, D. 2007. Fænomenologi. Roskilde Universitetsforlag.

Zahavi, D. & Overgaard, S. 2014. Fænomenologisk sociologi – Hverdagslivets subjekt. I. Hviid Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (red.). Hverdagslivet – sociologier om det upåagtede. Hans Reitzels Forlag. 2. udgave.